

Toneel-, concert- en museumbezoek

Een ontwikkeld mens wordt geacht deel te hebben aan de „hogere” cultuuruitingen in toneel, muziek, schilderkunst. Hoeveel en welke Nederlanders kunnen in dit opzicht tot „het ontwikkelde deel der natie” worden gerekend? Indrukken hierover kunnen worden ontleend aan de vele en interessante gegevens, die het C.B.S. onlangs publiceerde over het toneel-, concert- en museumbezoek (hoewel dit niet altijd een „hoog” cultureel niveau betekent). Uit de uitvoerige analyses per leeftijdsgroepen, sexe, sociaal milieu, onderwijsniveau, kerkgenootschap, t.v.-bezit en woonmilieu is in dit artikel een kleine keuze gemaakt. De publikatie verscheen dit jaar in het eerste deel ¹⁾ van een serie over de resultaten van onderzoekingen in de herfst van 1962 en de zomer van 1963 naar aspecten van de vrije-tijdsbestedingen van de Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder.

Het C.B.S. registreerde als bezoekers zij die bekend maakten één of meermalen in de drie maanden, voorafgaande aan de datum van ondervraging, een bezoek te hebben gebracht aan het beroepstoneel, aan een beroeps-orkest of -koor, of aan een museum. Van de bevolking kon aldus een percentage van 10 tot de toneelbezoekers worden gerekend; 7, pCt. bezocht één of meer concert-uitvoeringen en 12 pCt. één of meermalen een museum.

Het is geen schokkend nieuws dat de hoogste getallen werden genoteerd voor „leidinggevend en welgesteld” en voor hen die — met vrucht — hoger onderwijs hebben genoten. Geven de percentages van 21 tot 29 voor deze „top”-categorieën echter reden tot tevredenheid? Wellicht is de werkelijke culturele belangstelling wat groter, bijv. bij een ongunstige geografische actieradius. Pick-ups werden perfecter „substitutie-middelen” voor concerten. Nog meer dan de getallen over de feitelijke participatie kunnen die van normatieve aard slechts een relatieve betekenis hebben. Overigens is — mede door het oeuvre van Ter Braak — hier en daar het vermoeden gerezen dat het begrip „hogere cultuur” zelve voor relativering vatbaar is.

Het is duidelijk dat een opvoering van het aantal cultuurdragers een taak van het onderwijs behoort te zijn. Hiervan blijkt iets in de bezoekpercentages van de „schoolgaanden” in de sectoren van het concert- en museumbezoek, die met resp. 15 en 26 niet onbelangrijk boven de landelijke gemiddelden lagen. Wat de sexe betreft is het opmerkelijk dat bij het toneelbezoek het landelijk vrouwelijk percentage van 12 dat van 8 voor mannen aanzienlijk overtrof. Van deze vrouwen behoorde een relatief hoog percentage, nl. van 17 tot de categorie „geen kerkgenoot-

schap”. Het percentage toneelbezoekers was het laagst bij de gereformeerde vrouwen. Verrassender is de mededeling: „Van een reserve tegen het toneel, die in vroegere perioden veel voorkwam onder de meelevende protestanten, valt, althans in ons onderzoek, niets meer te bespeuren onder de kerkse hervormden en de mannelijke gereformeerden”.

De invloed van het t.v.-bezit (ca. 47 pCt. v.d. bevolking had t.v. thuis) op de participatie aan de drie culturele manifestaties was voor toneel en museum — globaal gezien — gering. Voor sommige categorieën waren er wel aanmerkelijke verschillen, bijv. met 7 à 12 „punten” op

het hoger onderwijsniveau. Concerten werden door niet-t.v.-bezitters (9 pCt.) duidelijk meer bezocht dan door t.v.'ers (6 pCt.).

Het aantal muziekbeoefenaars onder onze landgenoten daalde van 23 pCt. (1955/56) tot 18 pCt. (1962); de zangers van 6 tot 5 en de instrumentbespelers van 19 tot 15 pCt. Van de uitvoerige C.B.S.-gegevens hierover zij nog vermeld dat de instrumentale muziek vooral beoefend wordt op het hoger onderwijsniveau (31 pCt., vooral piano) en door schoolgaanden.

M. H.

¹⁾ „Vrije-tijdsbesteding in Nederland 1962-1963”, deel 1: „Enige vormen van licht en ernstig amusement, herfst 1962”. Uitg. W. de Haan N.V., Zeist 1964, 59 blz., f. 6. Dit deel bevat tevens gegevens over het bezoek aan bioscoop en voetbalwedstrijden, alsmede over boeken lezen en muziekbeoefening.

Bezoekers van uitvoeringen door beroepstoneel en -orkest en musea, in pCt. v.d. bevolking (totaal en met t.v. thuis)

	Toneel		Concert		Museum	
	Tot.	t.v.	Tot.	t.v.	Tot.	t.v.
Totaal	10	9	7	6	12	12
w.o. per						
 sociaal milieu						
landarb., boeren...	5	3	4	3	4	3
arbeiders	6	6	4	4	8	9
risicodr. middenst.	9	10	5	1	9	8
loontr. middenst. .	15	11	13	10	18	17
leidinggevenden en welgestelden	25	24	21	17	29	24
kerkgenootschap						
rooms-katholiek ..	9	10	7	6	10	11
Ned.-hervormd ...	9	9	8	6	11	9
gereformeerd	8	6	9	6	14	13
geen kerken.	12	10	7	6	14	14
onderwijsniveau a)						
G.L.O.	5	5	4	3	6	6
U.L.O.	19	16	11	11	15	15
V.H.M.O.; H.O. b)	21	17	19	8	25	18

a) Niet-schoolgaanden. b) Incl. hoger nijverheids-, landb.- en tuinb. onderw., alsmede kweekschoolonderwijs.

INHOUD

Toneel-, concert- en museumbezoek	Blz. 643
De bescherming van de landbouw in de E.E.G. (I), door Prof. Dr. J. Horring	644
Chinese muur geslacht, door Dr. E. W. Meier ...	646
Feiten en problemen rondom de administratieve automatisering (II), door H. Reinoud	649
De inkomens- en vermogensspreiding in Nederland en enkele andere landen, door Drs. P. J. Janssen en D. H. Grasman	652

Boekbesprekingen:

Dr. F. W. C. Blom: Systeem in investeren, bespr. door Drs. J. B. Polak	655
R. Oldewage: Die Nordseehäfen im EWG- Raum; Fakten und Probleme, bespr. door Drs. J. M. C. Hagenaar	657
Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman	658
Recente publikaties	659

De bescherming van de landbouw in de E.E.G.

(I)

Het gemeenschappelijk landbouwbeleid van de E.E.G. begint thans duidelijk vorm en inhoud te krijgen. Weliswaar kan men het nog niet eens worden over het gemeenschappelijk prijspeil van de granen en moet ook nog een beslissing vallen over het prijspeil van andere produkten. Maar de voorstellen van de Commissie en de reacties daarop laten toch wel tamelijk reële vermoedens toe over de waarschijnlijke uitkomst. Bovendien zijn in de vele klaar gekomen verordeningen of in het laatste stadium van afwerking verkerende verordeningen reeds verschillende materiële beslissingen getroffen. Dit betreft zowel het markt- en prijsbeleid als het structuurbeleid. Zo lang evenwel het sluitstuk van maatregelen ontbreekt — de éénmaking van de prijzen — blijven de nationale markten van de afzonderlijke landen binnen de E.E.G. nog gescheiden van elkaar functioneren. Het gemeenschappelijke is dat deze nationale markten een uniform stelsel van bescherming — of zo men wil marktordening — hebben gekregen. De ene gemeenschappelijke markt is nog niet verwezenlijkt, maar het is wel mogelijk een beeld te projecteren van hoe het in hoofdzaak zal worden.

De mate van bescherming van de E.E.G.-landbouw is hierbij een kardinale zaak. Bij beschouwingen hierover valt vaak het woord „protectionistisch”, waarmee kennelijk een overmaat aan bescherming wordt bedoeld. Anderzijds gaat de Commissie prat op haar gematigde politiek in dit opzicht. Het lijkt mij de moeite waard te trachten na te gaan of de mate van bescherming in overeenstemming is met redelijke behoeften dan wel dat deze als overdreven moet worden beschouwd.

Het doel van de bescherming.

Wat het doel van de bescherming betreft zou het mogelijk zijn aan te haken bij art. 39 van het E.E.G.-verdrag. Maar dat is allemaal zo mooi in de trant van „tout est pour le mieux dans ce meilleur des mondes possibles”, dat er concreet niet veel mee aan te vangen is. Als vrijwel algemeen aanvaard standpunt kan m.i. wel worden gezegd, dat de bescherming niet het oogmerk heeft de produktie van landbouwprodukten te vergroten. Sterker nog dat dit thans zelfs algemeen als ongewenst wordt beschouwd.

Hiervoor zijn twee gewichtige redenen. Naarmate de E.E.G.-landbouwproduktie groter wordt zal de invoer van landbouwprodukten relatief in het gedrang komen. Bovendien kan het gekozen stelsel van prijspolitiek — nl. beperking van het totale aanbod door belemmering van de invoer via variabele invoerheffingen — alleen bevredigend functioneren, voor zover en zolang de E.E.G.-produktie kleiner blijft dan de inheemse behoeften bij het gewenste prijspeil. Natuurlijk is de bescherming ook wel bedoeld ter voorkoming van een ongeregelde, schadelijke schokwerking op de produktie uitgaande van grote prijsveranderingen in de internationale handel. Maar dit element heeft meer betrekking op stabiliteit dan protectie in de gebruikelijke

zin van het woord. Het handhaven van een hoger prijspeil binnen de E.E.G. dan overeenkomt met de gemiddelde invoerprijzen van landbouwprodukten over een langere periode vindt zijn grond toch wel hoofdzakelijk in het streven het inkomen van degenen, die in de landbouw werkzaam zijn, op een zeker peil te houden. Art. 39, sub b spreekt van een „redelijke levensstandaard”. In het voorstel van de Commissie over de criteria voor de prijspolitiek ¹⁾ wordt heel concreet gesproken van een inkomen in de landbouw paritair met het loon voor gelijksoortig werk buiten de landbouw.

In de huidige strubbelingen over het E.E.G.-peil van de graanprijzen wordt dan ook het inkomensargument hoofdzakelijk gebruikt om het prijspeil te verhogen (Duitse boeren). Een eventuele vergroting van de graanproduktie (vooral in Frankrijk) en de daaraan gekoppelde vermindering van de graanimport wordt als voornaamste argument aangevoerd tegen een verhoging van het prijspeil. De belangen bij de invoer van granen (handel en transport) en die van de verwerkende industrieën (bijv. kwaliteitstarwe voor de broodbereiding) zijn hierbij van betekenis. Ook de industriële exportbelangen worden geraakt daar de exportkansen waarschijnlijk ongunstig worden beïnvloed als de invoer van granen achteruit gaat. Heel sterk spreekt dat in de op handen zijnde onderhandelingen met de Verenigde Staten over de algemene verlaging van de invoerrechten. Een vergroting van de belemmering van hun graanexport en eveneens die van andere landbouwprodukten zal begrijpelijk naar alle waarschijnlijkheid een terugslag geven op de bereidheid de invoerrechten voor invoerprodukten te verlagen.

Het voor en tegen van de bescherming speelt zich dus niet af met betrekking tot de inkomensverdeling tussen landbouw en niet-landbouw binnen de E.E.G., maar hoofdzakelijk in het vlak van het effect van de mate van bescherming op de produktie-omvang van landbouwprodukten in de E.E.G. Bij de beoordeling van de mate van bescherming lijkt het mij dan ook zaak vooral te letten op de waarschijnlijke invloed ervan op de omvang van de landbouwproduktie in de E.E.G.

Het open karakter van de E.E.G.-markt.

Bij de discussie rondom het open karakter van de

¹⁾ Zie hierover bijv. Drs. J. Th. Adolfse: „Het landbouwspelspeil in de E.E.G.” in „E.S.B.” van 27 maart 1963. Het is overigens merkwaardig stil over de verdere behandeling van de ontwerp-verordening met betrekking tot de criteria van de prijspolitiek. Het is ongetwijfeld nuttig dat men zich mede door de discussie rondom dit ontwerp weer eens duidelijk voor ogen heeft gesteld met welke factoren men bij de prijspolitiek allemaal rekening dient te houden. Concrete betekenis zou evenwel de totstandkoming van een dergelijke verordening over de criteria m.i. niet hebben. Men kan er namelijk vele kanten (of liever elk gewenst peil) mee op. Vruchtbaarder is het ongetwijfeld de koe zonder verdere omwegen bij de horens te vatten, d.w.z. het gemeenschappelijk prijspeil pogen vast te stellen.

gemeenschappelijke markt moet m.i. het gevolg van de vorming van één gemeenschappelijke markt en de invloed uitgaande van de wijze en mate van bescherming goed uit elkaar worden gehouden.

Stel dat alle zes landen van de E.E.G. ter bescherming van hun nationale landbouw reeds een even grote bescherming hadden, die bij de vorming van één gemeenschappelijke markt tegenover derde landen niet verandert. Door het wegvallen van de binnentarieven en andere handelsbelemmeringen zal er voor de ledenlanden over en weer een preferentie ontstaan, waardoor de totale invoer van landbouwprodukten op de gemeenschappelijke markt kleiner wordt dan de som van de invoer uit derde landen voordien. Het effect alleen hiervan voor granen wordt wel geschat op 2 mln. ton of rond 20 pCt. van de bestaande gemiddelde invoer.

Het vormen van een gemeenschappelijke markt zelf doet dus in feite de openheid van de markt in relatieve zin kleiner worden, ook al zou die absoluut gezien gelijk blijven. De „trade diversion” treedt hierbij onvermijdelijk op. Dit verschijnsel is reeds duidelijk bij de industriële produkten te constateren. Het komt wat later tot uiting bij de landbouwprodukten, daar in feite de gemeenschappelijke markt hiervoor vertraagd wordt ingevoerd. Wenselijk of niet wenselijk, het moet als een consequentie van de toelutie worden aanvaard en heeft niet te doen met de wijze van bescherming. Protesten hiertegen komen dan ook rijkelijk laat. Het is tekenend dat juist in Duitsland — met de grootste bescherming voor de eigen landbouw — de roep om handhaving van de openheid van de E.E.G. voor invoer van landbouwprodukten zo luid klinkt. Het betekent in feite niet anders dan de wens de invoer van buiten de E.E.G. (voor zover de eigen veilig gestelde produktie tekort schiet) te handhaven ten nadele van de export van de E.E.G.-partners. Het komt eigenlijk neer op een verlate poging de landbouw buiten de gemeenschappelijke markt te houden.

Maar leidt het stelsel van bescherming dat de E.E.G. gekozen heeft voor de landbouwprodukten niet tot een te grote afsluiting? Het stelsel van variabele invoerheffingen en uitvoerrestituties is afgestemd op het handhaven binnen vrij nauwe grenzen van een stabiel intern E.E.G.-prijsspeil. Soms kan daarom zelfs met invoersubsidies en uitvoerheffingen worden gewerkt, zoals thans voor suiker het geval is. Het stabiliseren zelf — ongeacht de hoogte van het peil ervan — komt neer op het isoleren van de E.E.G.-markt (zowel voor de invloed ervan op de produktie, als wat de consumptie betreft) van de internationale markten. Het kan daarom een autonoom stelsel worden genoemd ter onderscheiding van een preferentieel stelsel. Bij een preferentieel stelsel zal als regel de binnenlandse prijs een vast bedrag (specifiek recht) of procentueel (waarderecht) hoger zijn de c.i.f.-invoerprijs. Er blijft evenwel een vaste relatie tussen de binnenlandse en de invoerprijzen. Beide gaan gelijk op en neer. Dat is niet zo bij het stelsel van variabele invoerheffingen. Het inheemse prijspeil is hierbij vrijwel onafhankelijk van de invoerprijzen. Een preferentieel stelsel geeft slechts relatieve bescherming (een vrijwel constant prijsverschil), terwijl een autonoom stelsel absolute bescherming biedt (een vrijwel constant prijspeil). De rela-

Dr. J. F. TEN DOESSCHATE †

Bij het ter perse gaan van dit nummer vernam de redactie met ontsteltenis en weemoed het overlijden van Prof. Dr. J. F. ten Doesschate, die lid van de commissie van redactie van dit blad is geweest van oktober 1943 tot juli 1946. Ten Doesschate was in 1939 benoemd tot hoogleraar in de bedrijfshuishoudkunde als tweede naast N. J. Polak. In 1943 was hij onder zeer moeilijke omstandigheden rector van de Nederlandsche Economische Hoogeschool en wist het daarheen te leiden dat de Hoogeschool gesloten werd.

In 1946 reeds werd er, nadat hij eerst intens had deelgenomen aan de wederopbouw van de Hoogeschool, een beroep op hem gedaan om Dr. Holtrop op te volgen als directeur van Hoogovens. Om gezondheidsredenen moest hij in 1962 uit deze functie ontslag nemen. Van zijn theoretische en praktische kennis van de bedrijfs-economie en het economisch onderzoekingswerk heeft het Nederlandsch Economisch Instituut nog bij herhaling mogen profiteren omdat Ten Doesschate nog meermalen lid van het college van curatoren van het Instituut is geweest.

Het N.E.I. verliest in hem een toegewijd vriend; het Nederlands economisch en wetenschapsleven een man wiens helder oordeel, zakelijkheid, ijver en onkreukbaarheid velen tot voorbeeld hebben gestrekt. J.T.

tieve of preferentiële bescherming kan echter wel hoger zijn dan een absolute bescherming. Indien bijv. bij een c.i.f.-prijs van tarwe van f. 25 een invoerrecht van 50 pCt. wordt geheven (dus f. 12,50 invoerrecht) is dat meer dan een variabele heffing van f. 10 die geheven zou moeten worden bij een vastgestelde drempelprijs van f. 35 per 100 kg. Maar bij een drempelprijs van f. 40 zou de variabele heffing f. 15 moeten worden en dus hoger zijn dan het ad valorem invoerrecht van f. 12,50.

Het stelsel van variabele heffingen is dus qua stelsel niet meer protectionistisch dan een stelsel van vaste invoerrechten (ad valorem of specifiek). Het brengt wel de neiging mee meer naar binnen — het interne prijsniveau — dan naar buiten te kijken. Daartegenover staat, dat de mate van bescherming beter geseerd kan worden al naar de stand van de invoerprijzen; weinig bij relatief hoge en veel bij relatief lage invoerprijzen. Het gevaar bestaat evenwel dat op deze wijze het contact met de ontwikkeling buiten de E.E.G. verloren gaat. Van een internationaal standpunt is er veel voor te zeggen, dat een relatieve schaarste en overvloed van produkten wordt doorgegeven via wisselingen in de prijzen op de nationale markten. Maar dat is vrijwel in geen enkel land het geval sinds de jaren dertig. Mede daardoor zijn de internationale markten van agrarische produkten in hoge mate instabiel, vinden er grote prijsfluctuaties plaats en is het peil van de prijzen vaak abnormaal laag.

In vrijwel geen enkel land voelt de regering zich in staat de inheemse landbouw bloot te stellen aan de grote en onregelmatige wisselvalligheden van de internationale markten; zelfs niet op verhoogd niveau. De Zweedse regering heeft vanaf 1956 een poging gewaagd het stelsel van variabele invoerheffingen te vervangen door specifieke invoerrechten. Deze moesten evenwel vaak worden gewijzigd en aangevuld met andere maatregelen, zodat in feite het nieuwe stelsel niet uitvoerbaar bleek, althans niet verenigbaar met de gestelde desiderata t.a.v. het inkomen van de boeren en onnodige prijsverhogingen voor de consumenten.

(slot op blz. 651)

In dit artikel geeft Dr. Meier enkele indrukken die hij in China heeft opgedaan toen hij dit land met een aantal andere Nederlandse zakenlieden van 22 april tot 6 mei jl. bezocht. Allereerst gaat schrijver in op de tegenstelling tussen de Sowjet-Unie en China. Vervolgens schenkt hij aandacht aan de economische ontwikkeling van de Volksrepubliek sedert de bevrijding in 1949. Tot slot bespreekt schrijver de kansen welke er voor het Nederlandse bedrijfsleven aanwezig zijn. Zakelijk bezien biedt de snelle ontwikkeling van China z.i. vele perspectieven voor een uitbreiding van de economische betrekkingen. De missie naar China heeft naar zijn mening gunstige vooruitzichten geopend op een versterking van de wederzijdse betrekkingen op basis van gelijkheid en wederzijds belang.

Chinese muur geslecht

Na het terugtrekken van de Russische experts uit China, de ideologische geschillen en de politieke twist, zal niemand meer verbaasd zijn wanneer een volledige breuk tussen de Sowjet-Unie en China één feit is. Een bezoek van enige weken aan dit land met meer dan 700 miljoen inwoners verspreid over een oppervlakte te vergelijken met die van de Verenigde Staten is niet voldoende om de achtergronden van het conflict volledig te achterhalen. De indrukken welke men in het nieuwe China opdoet zijn even betoverend en beklemmend als de Chinese draak, welke zich als tempelwachter ondoordringelijk opstelt voor de krachtontplooiing van een ontwakend China.

Een eeuw lang heeft de industriële maatschappij van het Westen onder invloed gestaan van de klassetegenstelling. Nog is een klasse-indeling van werkgevers en arbeiders geen verleden tijd. Terwijl thans in het Westen de samenwerking van de verschillende deelnemers aan het productieproces in verschillende meer blijvende vormen gemeengoed gaat worden, is de tijd nog niet voorbij dat communisten of socialisten de arbeiders voorhielden het heft in eigen handen te nemen door nationalisatie of socialisatie.

Zeggen wij teveel als we opmerken dat de komende eeuw beheerst gaat worden door de tegenstelling tussen rijke en arme landen? De grote verrassing van de Wereldhandelsconferentie in Genève was het gezamenlijk optreden van 75 ontwikkelingslanden welke een aandeel opeisen in de stijgende welvaart van de Westerse landen. Dit front schijnt zich los te maken van tegenstelling in ras en politiek door de ontwikkeling van eigen land in een nieuw wereldbestel primair te stellen. Ook de Volksrepubliek China heeft de eigen economische voóritgang en politieke groei naar volwassenheid geplaatst boven de ideologische geestverwantschap met de Sowjet-Unie.

In de groep ontwikkelingslanden kan een onderscheid

gemaakt worden tussen meer fanatieke en gematigde landen, welke herinneringen aan de klassestrijd oproept. De fanatieke landen willen de hulpverlening afdwingen en de ontwikkeling in eigen handen nemen; de gematigde groep ziet meer heil in een samenwerking met het Westen door het mede verantwoordelijk te stellen en te doen participeren in de ontwikkeling van eigen land.

We mogen zeker verwachten dat de groep van ontwikkelingslanden China in de Verenigde Naties zal binnenhalen om de eigen gelederen te versterken. Ofschoon China zelf niet een communistische klassestrijd heeft meegemaakt, en de bevrijding in 1949 door een boerenrevolutie werd bereikt, doen de communistische methode en praktijk toch veronderstellen dat China vooralsnog de revolutionaire zijde in de groep van ontwikkelingslanden zal kiezen.

Natuurlijk is hiermede een breuk met de Sowjet-Unie niet verklaard. Vanuit dit mondiaal perspectief is het echter begrijpelijk dat China zich economisch tekort gedaan voelde door de „rijke” Sowjet-Unie. De hulpverlening was niet of nauwelijks groter dan aan India. Van hulpverlening mocht volgens de Chinezen niet worden gesproken omdat de hulp duur moest worden betaald. Politiek gezien heeft de Sowjet-Unie waarschijnlijk getracht te penetreren in de communistische partij, welke van eigen Chinese origine is. De Russische inmenging en kritiek op het Chinese commune-systeem, het weerhouden van China een agressieve politiek te voeren in de kwesties van Formosa en het grensconflict met India, het wantrouwen tegenover een Chinese atoombewapening, dit alles is voor China ongetwijfeld aanleiding geworden tot het volgen van een eigen koers.

Ook Roemenië en Polen bekritisieren de Russische leiding in de internationale communistische partij en de Comecon in dezelfde geest. De economische en politieke ontplooiing van de satelietlanden wordt beknot door nationalistische Russische belangen. De Oost-Euro-

peanen schijnen het voorbeeld van China te volgen in het doorbreken van een communistisch isolement en uitbreiding van contacten met het Westen.

China blijft echter doctrinair communistisch, omdat de kansen van een snelle ontwikkeling zeker in de beginfase sterk afhankelijk zijn van een totalitaire aanpak. Chroestsjov wordt een revisionisme verweten, dat nochtans als inherent aan een overgang van een kwantitatieve naar een kwalitatieve economie mag worden beschouwd. Hoewel ook de Chinese regering de vreedzame coëxistentie als leerstelling gebruikt, wordt in vergelijking met de Sowjet-Unie de meer agressieve politiek als middel gebruikt om internationale erkenning af te dwingen. Daarbij wordt uiteraard minder geriskeerd dan het rijkere buurland. Tijdens de 1 mei-viering was de boulevard in Peking omlijst met slogans als „Yankees uit Taiwan en Zuid-Vietnam”. Indien de „papieren tijger”, waarvoor de Verenigde Staten worden uitgemaakt, kan worden geveld zullen de rijkdommen van Zuid-Oost-Azië de basis aan China verschaffen voor de groei naar een gigantische mogendheid, welke de communistische partijen in Azië, Afrika en Latijns-Amerika zal aanvoeren.

Wellicht is de tegenstelling tussen de Sowjet-Unie en China ook psychologisch te verklaren door persoonlijke controversen tussen Chou En-Lai en Chroestsjov. Weinig verbeelding is nodig om te veronderstellen dat de zoon van een mandarijn, een erudiete en verfijnde politicus, weinig kameraadschap gevoelt voor de boerenzoon Chroestsjov.

Wat ook de motieven zijn geweest, het terugtrekken van de Russische experts is bepalend geweest voor de Chinese geschiedenis. Na enkele jaren van aarzeling heeft China thans definitief voor een beperkte samenwerking met het Westen gekozen om de industriële ontwikkeling te bespoedigen. Indien over enkele maanden de schulden aan de Sowjet-Unie geheel zullen zijn afbetaald, worden inderdaad wijde perspectieven geopend voor een aanzienlijke uitbreiding van het handelsverkeer en de economische betrekkingen met het Westen.

Na 2000 jaar omslotenheid door de Chinese muur, treedt thans China uit het isolement. Zakelijk is dit voor het Westen interessant, maar is het ook politiek gezien verstandig een communistisch systeem de hand te rijken en China tot een wereldmacht te helpen uitgroeien? Zelfs de meest fervente tegenstanders van een communistisch systeem kunnen niet doof zijn voor de gevaren van een volstrekt isolement voor China. Dit leidt tot geforceerde tegenstellingen, vervreemding en onbegrip, welke tot ernstige conflicten aanleiding kunnen geven. Moeten wij het vraagstuk niet veeleer benaderen vanuit een toenemende verantwoordelijkheid voor elkaars problemen in een steeds kleiner wordende wereld? Alleen een positieve toenadering levert een kans op voor samenwerking en onderling begrip, al zijn daarmee niet alle risico's verdwenen. Overigens is de Chinese ontwikkeling toch niet meer te stuiten. Een erkenning van een volk met 700 miljoen inwoners getuigt slechts van realisme.

De tijd is aangebroken voor het opbouwen van een duurzame verstandhouding en het verkrijgen van waarborgen dat een werkelijke politiek van vreedzame coëxistentie zal worden nagestreefd. Dit kan niet bereikt worden door een militaire confrontatiepolitiek, wel door erkenning en overleg waarvoor meer dan ooit een vast-

beraden en gemeenschappelijke politiek van het Westen voorwaarde is. De economische contacten, hoe eenzijdig ook, zullen de kansen op toenadering kunnen verbeteren. In ieder geval zal het bedrijfsleven dat zaken wil doen met China zich wel bewust moeten zijn van de politieke consequenties. De pragmatische aanpak welke in „Elsevier” van 13 juni jl. wordt gepredikt is niet imponerend, wanneer alleen de eigen portemonnaie maatstaf is.

Een economische missie welke naar China reist kan zich moeilijk onttrekken aan de politieke consequenties, waar in dit land alle verhoudingen zo sterk politiek zijn bepaald. Zakelijk bezien biedt de snelle ontwikkeling van China vele perspectieven voor een uitbreiding van de economische betrekkingen.

De handel van Nederland met de Volksrepubliek gedurende de laatste zes jaar geeft het volgende beeld te zien:

	Uitvoer naar China	Invoer vanuit China
	(in mln. glds.)	
1958	45	65
1959	42	84
1960	26	81
1961	15	56
1962	13	50
1963	47	57

Wat de handel met het Westen betreft publiceerde de „Economische Voorlichting” het volgende overzicht:

	Invoer in China		Uitvoer uit China	
	1962	1963	1962	1963
	(in mln. \$)		(in mln. \$)	
Frankrijk	43,3 a)	31,0 a)	16,9	10,8 a)
Japan	38,5	25,03	46,0	29,86
West-Duitsland	31,1	13,65	39,3	33,95 b)
Groot-Brittannië	24,1	27,74	64,8	44,17
Italië	19,0	12,01	14,1	7,45
België	7,9	3,18	4,8	2,49
Zweden	4,8	1,72	5,2	4,23
Denemarken	3,7	0,38	9,4	3,51
Australië	1,1	0,06	3,6	1,33

a) Voorlopig cijfer. b) Inclusief indirecte uitvoer.

Na de bevrijding in 1949 hebben de Chinezen eerst enkele jaren van oriëntatie doorgemaakt. In 1953-1957 startte het eerste vijfjarenplan met als belangrijkste taakstellingen de sociale omschakeling en de ontwikkeling van de zware industrie. In 1958 werd in het tweede vijfjarenplan de „grote sprong voorwaarts” gemaakt met onverwachte resultaten. Alle mankracht werd gemobiliseerd, communes werden opgericht en grootse werken als wegebouw, stuwdammen en grondverbetering doorgevoerd. Lokale industrieën werden opgericht en uitgebreid. Tegenslagen bleven niet uit. De aanvankelijke experimenten met de landbouwcommunes en geforceerde industrialisatie waren geen onverdeeld succes. In 1960 en volgende jaren kwam een drietal natuurrampen over het land. Graanaankopen in het buitenland beperkten de investeringsmogelijkheden ¹⁾.

Terwijl het eerste vijfjarenplan met behulp van Russische technici werd gerealiseerd verlieten in 1959 de eerste experts China. Dat niettemin China de ontwikkeling van de economie heeft gaande gehouden is ongetwijfeld een prestatie. Overall is de produktie toegeno-

¹⁾ De crisissituatie weerspiegelt zich ook in de cijfers over het handelsverkeer.

men, terwijl voor de laatste jaren de kwaliteit en de variëteit van het Chinese produkt zijn gestegen. Na de schaarstoperiode van enkele jaren geleden is de Chinees thans weer beter gevoed en gekleed. In de komende jaren zullen de krachten vooral worden ingezet voor de mechanisatie van de landbouw (in 20 jaren) en de ontwikkeling van diverse industrieën. De betere oogsten en het afbetalen van de schulden aan de Sowjet-Unie bieden gunstige vooruitzichten om met behulp van Westerse landen een nieuwe impuls aan de ontwikkeling te geven.

Toch zal China in de ontwikkeling baas in eigen huis willen blijven en zorgvuldig de buitenlandse belangen spreiden. Reeds zijn verrassende resultaten bereikt; temidden van de feodale erfenis frapperen de eerste resultaten van een moderne agrarische en industriële aanpak, waaraan massaal en energiek wordt gewerkt. De basis van vooruitgang is aanwezig, maar de weg naar een moderne maatschappij zal lang en moeilijk zijn. Met een ijzeren discipline wordt de vooruitgang geforceerd, doch niet zonder enthousiasme zet de Chinese arbeider zich in voor de toekomst van China. Maar zou het wel anders kunnen? In het bijzonder hebben intellectuelen evenwel de omschakeling met hun vrijheid moeten betalen.

Tijdens het bezoek dat een dertigtal zakenlieden van 22 april tot 6 mei jl. aan China heeft gebracht, heeft men zich persoonlijk op de hoogte kunnen stellen van de kansen welke voor het Nederlandse bedrijfsleven aanwezig zijn. De ontvangst door de Chinese autoriteiten en de buitengewone belangstelling welke de Minister-President Chou En-Lai in het persoonlijk onderhoud met de missie ten toon spreidde, duiden erop dat het niet alleen een leuze is, dat Nederland als nummer één wordt beschouwd in West-Europa. Politiek gezien zijn de Chinezen gevoelig voor het feit, dat Nederland niet mee heeft gedaan aan de Boxer-oorlog en het de Volksrepubliek China na de bevrijding in 1949 snel heeft erkend. Van de Nederlandse regering wordt verwacht, dat de toelating van de Volksrepubliek als enige vertegenwoordiger van China in de Verenigde Naties wordt ondersteund. De Nederlandse missie heeft zonder meer op een goed moment de basis verbreed en verdiept voor vriendschappelijke en zakelijke relaties.

Het communistische systeem heeft als een zenuwstelsel de verhoudingen in China geordend en de beschikbare arbeidskrachten ingezet voor landbouwhervormingen en industrie. Bij bezoeken aan communes werd kennis genomen van de aanpak op agrarisch terrein. Op uitnodiging van de Minister-President werden vooral in Shanghai een groot aantal industriële bedrijven bezocht. Een indruk werd verkregen hoe de Sowjet-Unie bij honderden industriële projecten technische assistentie heeft verleend. China heeft hierdoor een industriële ontwikkeling weten te bereiken welke bewondering verdient, vooral wat het technische niveau betreft, dat overigens in vele bedrijven sterk uiteenloopt. Dit is gedeeltelijk toe te schrijven aan de stootsgewijze ontwikkeling en het ontbreken van bepaalde produktiemiddelen en toeleveringsbedrijven. De bedrijven zijn in vele opzichten onafhankelijk gemaakt. De produktiemethoden zijn hierdoor, economisch gezien, slechts te verantwoorden bij een grote reserve aan goedkope arbeidskrachten. De basis is niettemin aanwezig voor de dynamische industriële ontwikkeling, waarvoor de Chinese autoriteiten de

technische samenwerking met Westerse landen onmisbaar achten om op de gebieden, waar een industriële en agrarische achterstand wordt erkend, deze in te lopen.

Niet verwonderlijk was derhalve de belangstelling voor het aankopen van complete industriële installaties en schepen, alsmede de „know-how”, welke aan Chinese zijde bestond. Daarnaast werd welwillendheid aan de dag gelegd voor ruimere aanschaf van industriële produkten, welke niet of nog onvoldoende in China worden gemaakt. De scherp berekende aankopen of willekeurige momenten voor grote hoeveelheden halffabrikaten of consumptiegoederen maakt de export naar China voor Nederlandse bedrijven niet gemakkelijk. De oriëntering op Westerse landen kwam ook tot uitdrukking in het aanknopen van contacten op het gebied van lucht- en scheepvaart, haven- en ander dienstenverkeer alsmede op bankair terrein. Onlangs liep het eerste Chinese schip de haven van Rötterdam binnen. Een toegenomen belangstelling bestond voor de export naar Nederland van traditionele produkten als thee, sojabonen, metalen e.d., doch ook voor industrieproducten waarvan de kwaliteit is verbeterd. De exportkansen van Nederland zullen in belangrijke mate afhangen van de importbereidheid hier te lande. Belangwekkend is de Chinese bereidheid in te gaan op het voorstel een raamovereenkomst te sluiten, waarin de intentie wordt uitgedrukt om de handel wederzijds te bevorderen.

Het tot stand brengen in China van zakelijke transacties neemt de nodige tijd in beslag. Dit is gedeeltelijk toe te schrijven aan de functies van de corporaties, welke voor in- en uitvoermogelijkheden naar buiten optreden ten behoeve van de Ministeries. Deze Ministeries beheren de produktie-ondernemingen en geven de behoeften door aan de corporaties. Uiteraard moeten deze behoeften liggen binnen de richtlijnen van het centraal planbureau. Vooral voor de introductie van nieuwe produkten is men afhankelijk van het doorstromen van de documentatie naar de Ministeries en de overstemming met de planning. Wel werd dankbaar gebruik gemaakt van verschillende bedrijfsbezoeken om belangstelling te wekken, terwijl er voorts een groot aantal lezingen en films werd gegeven, welke grote aandacht verkregen. Wat de verhouding betreft van de centrale corporaties in Peking tot de provinciaal verspreide kantoren van de corporaties kan worden opgemerkt dat in het algemeen de invoer in laatste instantie op het hoofdkantoor in Peking wordt beslist en de export is gedecentraliseerd en rechtstreeks wordt behandeld. De Canton Fair welke werd bezocht fungeert als intermediair voor in- en exportzaken. Gevraagd is de Canton Fair te mogen gebruiken voor expositie van Nederlandse produkten.

Behalve de vele besprekingen met de corporaties in Peking heeft een kleine delegatie contacten gelegd in Tientsin en de nabij gelegen haven bezocht. De gehele missie heeft gedurende het verblijf van enkele dagen in Shanghai en Canton met behulp van de China Council for the Promotion of International Trade verschillende zakelijke besprekingen kunnen voeren. De missie naar China heeft gunstige vooruitzichten geopend op een versterking van de wederzijdse betrekkingen op basis van gelijkheid en wederzijds belang, zoals in de officiële briefwisseling staat aangeduid.

Feiten en problemen rondom de administratieve automatisering

(II)

Enkele tendenties in de technische ontwikkelingen.

Een belangrijk verschijnsel blijkt de opvoering van de *snelheid*. Leek het voor enige jaren dat die snelheidsverhoging van minder belang was dan het grondig leren gebruiken van de mogelijkheden van de nieuwe machines, thans, nu mens en machine beter op elkaar ingespeeld raken, is opvoering van de verwerkingsnelheid in menig geval zeer gewenst of noodzakelijk. De technisch-economische ontwikkeling komt daaraan tegemoet. Machines, die honderdduizend of meer optellingen of aftrekkingen per seconde kunnen maken, zijn geen uitzondering meer.

Naast aanduidingen van de snelheid in miljoenste of micro-seconden begint bij de aankondigingen van de nieuwste apparatuur ook de nanoseconde — 1/1000 van een miljoenste seconde — in gebruik te komen. En daarbij is vooral belangrijk, dat deze snelheidsverhogingen gepaard gaan met aanmerkelijke prijsverlagingen. Men zou kunnen zeggen: snelheid wordt goedkoop!

Reeds vroeger vermeldde ik in dit blad het streven naar verkleining van de omvang van elektronische apparaturen en hun onderdelen met gelijktijdige vergroting van de capaciteiten. Deze *microminiaturisatie* zet zich thans krachtig door. Naast verbeteringen in transistoren, dioden enz. is daarbij vooral van belang de nieuwste technische ontwikkeling, de zgn. microcircuits, die tot de wonderen van de nieuwe techniek behoort, en ook weer de kenmerken van onze tijd op dit gebied vertoont, nl. een uiterst kort tijdsverloop tussen spuurwerk, ontwikkeling en economisch rendabele toepassing op grote schaal.

Groeiende belangstelling is er voorts voor zgn. *direct toegankelijke geheugens* en daarmee samenhangende directe responsie of in de Angelsaksische terminologie *real-time-on-line systemen*.

Momenteel worden in de meeste automatische administratiesystemen de meer duurzame gegevens in een bepaalde weloverwogen volgorde in de computer ingevoerd en opgeslagen. Zij worden ook via die volgorde voor latere informatie of verwerking opgezocht. Dit houdt veelal tevens in, dat de debitering en creditering van rekeningen in gescheiden processen volgtijdig geschieden. Bij de postcheque- en girodienst worden bijv. mutaties op de rekeningen in volgorde der nummers van de rekeninghouders via ponskaarten of magnetische banden gebracht, waarna in afzonderlijke processen debitering en creditering plaatsvindt. Om de gegevens op zo'n band te kunnen raadplegen moet dan de betreffende band worden gelokaliseerd en vervolgens via de gekozen volgorde worden afgetast. Dit kan een minuut of langer duren, waardoor de gehele organisatie — dus niet alleen de administratie — nadelen ondervindt. Bovendien kan het gescheiden debiteren en crediteren in de evenbedoelde vorm in grote massa-administraties problemen opleveren. Er is daarom een streven waarneembaar om deze *indirect toegankelijke geheugens* door meer *direct toegankelijke* te vervangen of aan te vullen, o.a. in de vorm van schijfengeheugens en zeer snelle trommels. De mogelijkheid om à l'instant gegevens te raadplegen en/of te doen

verwerken, gecombineerd met de snelle ontwikkeling van data transmissie — zie hieronder — waardoor dit vice versa contact ook op grote afstanden mogelijk is, doet verwachten dat de random access apparaturen, waaraan nog meer voordelen verbonden zijn, een grote toekomst tegemoet gaan en dat niet alleen voor bedrijven maar ook voor documentatiecentra, bibliotheken e.d. Men spreekt in dit verband ook wel van systemen met directe interactie tussen mens en machine of real-time-on-line systemen.

Mogelijke toepassingen liggen o.m. bij wetenschappelijke documentatiecentra, vliegtuigmaatschappijen, hotels en reisbureaus voor plaatsreserveringen, effectenbeurzen, banken en tal van industrieën.

In de Verenigde Staten experimenteren vele bedrijven reeds met deze apparaturen. Afgezien van het feit, dat men ermee moet leren werken en er een belangrijke bedrijfsreorganisatie aan verbonden kan zijn, is het momenteel in verschillende gevallen nog een bezwaar dat òf de access tijd te hoog is òf de geheugencapaciteit te klein. Er is echter geen twijfel aan dat binnen 5 à 10 jaar economische combinatie van beide — dus zeer grote direct toegankelijke geheugens met een zeer lage toegangstijd — mogelijk zullen blijken.

Een vraag van belang blijkt die van de *grootte* van de computer. Men ziet thans naast elkaar kleine, middelgrote, en grote computers (ensembles) in gebruik. Vermoedelijk overheersen de middelgrote. Daarbij moet evenwel bedacht worden dat te dien aanzien de grenzen zich snel in het verloop van de tijd verschuiven. Wat vijf jaar geleden een middelgrote computer heette, wordt nu tot de kleine gerekend enz.

Het is niet geheel doorzichtig welke tendens wat de grootte aangaat overheerst. Men zou verwachten dat terwille van een groot marktgebied kleinere en middelgrote computers domineren. Dit is vermoedelijk wel zo, maar daarnaast is er, naar ik meen, ook een duidelijke concrete belangstelling voor grote en zeer grote computersystemen waarneembaar. Ten dele voor defensiedoeleinden en problemen verband houdende met ontwikkeling van atoomenergie, maar ook, zij het minder gigantisch, de civiele sector (in Engeland de Atlas, in Japan de Fontac, in de Verenigde Staten de CDC 3600 van de Control Data Corporation, die \$ 7 mln. gaat kosten en drie miljoen instructies per seconde zal uitvoeren).

Grote rekenmachines rekenen aanmerkelijk goedkoper dan kleinere. Onderzoekingen van enige jaren geleden wesen in de richting van een kostprijsverhouding voor dezelfde groepen van handelingen van 6 : 3 : 1, resp. voor kleine, middelgrote en grote computers. Men moet echter met deze cijfers wel enige voorzichtigheid betrachten, omdat naast de kosten van de computerprestaties ook andere aspecten in aanmerking moeten worden genomen. Bij de postcheque- en girodienst is bijv. om andere dan kostenoverwegingen van deze aard bewust voor een serie middelgrote computers in plaats van voor één, grote rekenmachine gekozen.

De nieuwste ontwikkelingen in deze worden aangeduid

met het blokkendoos- of modulensysteem. Bij dit systeem bestaat de mogelijkheid om met een kleine computer te beginnen en daar geleidelijk standardeenheden aan toe te voegen, waardoor op den duur in feite een groot computersysteem ontstaat. Een belangrijk voordeel daarbij kan zijn, dat -- anders dan bij de vervanging van kleine door grote computers -- hetzelfde programmeringssysteem gehandhaafd kan blijven, waardoor de kostbare initiële programmeerkosten niet verloren gaan. De tijd zal moeten uitwijzen of toch grote computers, die direct in hun totaliteit als zodanig ontworpen zijn, niet goedkoper blijken dan die, welke door bijbouwen zijn ontstaan.

In het voorgaande werd reeds enige malen van perifere of randapparaturen gesproken. Zeer globaal kan men bij automatische informatieverwerking een drietal deelprocessen onderscheiden, t.w. invoer, centrale verwerking in de computer en uitvoer. Tot de perifere apparaturen kunnen nu alle apparaturen worden gerekend, die op de invoer- en uitvoerprocessen betrekking hebben. Sommigen rekenen er ook externe geheugens -- bijv. daarvoor dienende magnetische banden -- en hulpmiddelen voor data transmissie toe.

Aanvankelijk, toen de computers alleen voor wetenschappelijke doeleinden dienden, was er nauwelijks een invoerprobleem. De te verwerken gegevens kwamen uit formules, modellen e.d. naar voren, zij waren relatief beperkt in aantal en konden technisch gemakkelijk in de computer worden gevoerd.

In vele administratieve computersystemen scheidt echter het verkrijgen, verzamelen en voorbereiden van de in te voeren gegevens en de daarmee samenhangende papierstromen een vraagstuk van de eerste orde. In mindere mate geldt dit voor de uitvoer of het afdrukken van de door de computer bewerkte gegevens.

Wat de invoer betreft kan men in concreto denken aan het vastleggen en/of ponsen en/of aftasten of lezen, en/of voorbereiden van gegevens, voorkomende op van derden ontvangen facturen, interne loon- en materiaalbescheiden voor de kostprijadministratie, loonberekeningen e.d., lokettransacties en giro-opdrachten bij banken, postkantoren en giro-instellingen, acquisitiegegevens bij levensverzekeringmaatschappijen, verkoopgegevens in warenhuizen enz. De hoeveelheid tijd, aan deze werkzaamheden verbonden, die vaak verdubbeld wordt door velerlei controlemaatregelen, is enorm. Het aantal met de invoer belaste employés kan in de honderden, soms in de duizenden lopen, zoals bij de Europese giro-instellingen.

Deze data collectie annex de zgn. paperhandling heeft zulk een betekenis gekregen, dat de daarmee verband houdende perifere apparatuur vaak even belangrijk is geworden als de eigenlijke rekenmachines. Er wordt op dit gebied dan ook door de betreffende fabrikanten een enorme activiteit ontplooid, in verschillende gevallen in samenhang met data transmissie. Men zou hier ook kunnen spreken van een streven naar automatisering van de invoer. Een aantal voorbeelden kan deze ontwikkeling illustreren.

In fabrieken ziet men in de werkplaatsen primaire invoerapparaturen in gebruik komen, waarbij de loon- en materieelgegevens op eenvoudige wijze door de arbeiders op ponskaarten, waarin reeds standaardgegevens zijn vóórgecodeerd, worden aangestreept, waarna deze gegevens in bedoelde apparaturen worden afgetast of ge-

lezen en via een eigen intern telecommunicatiesysteem naar de automatisch werkende -- centrale codeerafdeling voor verdere ponsing worden getransporteerd. Bij de nieuwste ontwikkeling kunnen de primaire invoerapparaturen ook dagelijks allerlei overzichten produceren voor de fabrieksbazen, zoals verwerkte materialen en arbeidstijd, gebruik van machines e.d. van het onder hen werkende personeel.

Bekend is voorts het gebruik van met zgn. magnetische inkt bedrukte cheques in het Amerikaanse en Engelse banksysteem (de E13B-code). Deze cheques zijn ten dele vóórbedrukt met de nummers van de cliënten, de betreffende bank, de regionale federale reservebank e.d. en worden na uitbetaling of ontvangst met andere gegevens eveneens in magnetisch schrift aangevuld. Aldus is automatische sortering mogelijk en kunnen tevens de nodige impulsen naar de cliëntenadministratie en de overige onderdelen van de boekhouding worden doorgegeven. Men houde wel in het oog, dat hier dus slechts een partiële automatisering van de invoer plaats heeft, want -- gelijk opgemerkt -- aan de vóórbedrukte cijfers moeten nog gegevens worden toegevoegd. Op het continent van Europa wordt door de banken een zelfde systeem doorgevoerd, zij het overwegend met een betere Europese code (de CMC-7 code).

Met magnetische inkt bedrukte formulieren hebben het belangrijke voordeel, dat zij bevuiling, beschadiging enz. goed kunnen doorstaan, hetgeen voor cheques, die zoals in het Amerikaanse en Engelse banksysteem door vele handen kunnen gaan, van grote waarde is.

Het bedrukken van formulieren met magnetische inkt stelt echter vanwege de nauwe tolerantie ten behoeve van het aftasten zeer hoge eisen aan de drukkers, waardoor een vrij lange inleertijd nodig is. Bovendien zijn de voor de verwerking van de cheques benodigde apparaturen -- zgn. sorter-readers -- zeer kostbaar, waardoor men buiten de banken terzake weinig toepassingen ziet.

Een veel bredere belangstelling ontmoeten de optische leessystemen. De betreffende machines zullen over enige tijd vrij gemakkelijk gedrukt en getypt schrift kunnen lezen, op den duur goedkoper blijken en daardoor een veel uitgebreider toepassing mogelijk maken. Momenteel zijn reeds een 15-tal verschillende typen van deze leesmachines aan de markt of aangekondigd. Zij hebben thans nog verschillende bezwaren, zoals te lage snelheid, te hoge eisen ten aanzien van het reflectievermogen van het papier, te hoog uitvalpercentage, maar over 5 à 10 jaar zullen deze wel grotendeels verholpen blijken.

Optische leesmachines zijn thans in de Verenigde Staten voor de sortering van dividendnota's bij grote maatschappijen, zoals de A.T.T., en verder bij tal van andere instellingen in gebruik. Ook in Nederland en elders in Europa wordt terzake geëxperimenteerd.

Een belangrijk probleem vormen ook de loketmachines en kasregisters in grote postkantoren, banken, warenhuizen, zelfbedieningswinkels e.d. Eensdeels hebben zij een zelfstandige functie in het betreffende bedrijfs-onderdeel, maar anderdeels vervullen zij ook de functie van randapparatuur voor de computerverwerking. Deze perifere machines vormen een belangrijk object van spuurwerk en ontwikkeling, omdat ter plaatse waar ze zijn opgesteld vele en belangrijke invoergegevens ontstaan en in eerste instantie worden vastgelegd, terwijl het aantal loketten of vergelijkbare registratieplaatsen ontzaglijk groot is. In Europa vermoedelijk meer dan

een miljoen. Vanwege de importantie van deze materie bestuderen de Europese P.T.T.-en daarom de loketorganisatie en -elektronificatie in gezamenlijk verband.

Men kan zonder overdrijving stellen, dat voor een verdere aanmerkelijke produktiviteitsstijging de randapparaturen en de daarmee verband houdende organisatie een sleutelpositie innemen. Verschillende waarnemers en onderzoekers verwachten dan ook dat binnen tien jaar de produktiewaarde van de randapparaturen die van de computers zal overtreffen.

Het lezen van *geschreven* schrift in een of andere vorm blijft onderwerp van studie. Er is op dit gebied vooruitgang te bespeuren, maar voorshands van weinig praktische betekenis. Een onderwerp dat ook enige aandacht heeft, is *de invoer van het gesproken woord*. Op dit gebied zijn echter nog weinig vorderingen gemaakt.

Wat de *uitvoerapparatuur* aangaat, ook te dien aanzien zijn er voortschrijdende ontwikkelingen. Echter in een langzamer tempo, hetgeen moet worden toegeschreven aan het feit, dat hier vooral mechanische ontwikkelingen van belang zijn, die in het algemeen veel meer tijd plegen te vragen dan elektronische. De betreffende afdruckmachines hebben een capaciteit van 300-2.000 regels per minuut, maar naar ik meen komen toch hoofdzakelijk, en dat al sinds jaren, machines met afdrucken van 300 - 600 regels per minuut voor. In sommige bedrijven is het bijeengaren van de afgedrukte bescheiden per rekening of cliënt en vervolgens het insluiten in een enveloppe een activiteit, die nog steeds met de hand moet geschieden. Bij de postcheque- en girodienst bijv. zijn hier dagelijks honderden employés gedurende enige uren, mee bezig. Automaten daarvoor zijn echter in, zij het allereerste, ontwikkeling, zodat ook deze handintensieve arbeid op den duur geautomatiseerd zal worden.

(vervolg van blz. 645)

'Ik ben dan ook van oordeel, dat gegeven de toestand op de internationale markten, zoals deze nu eenmaal is, een goede beslissing is genomen voor de E.E.G. door het stelsel van variabele invoerheffingen te kiezen. Op deze wijze kan enerzijds het best worden verhinderd, dat bij lage invoerprijzen de inkomens van de landbouwbevolking in de knel komen, terwijl anderzijds ook voorkomen wordt dat de consumenten onnodig te veel worden belast bij relatief hoge invoerprijzen.

Mijn conclusie is dat het gekozen stelsel op zichzelf niet hoeft te leiden tot een te grote mate van afsluiting. Het komt geheel op de uitvoering aan. Hierbij is vooral van belang het peil van de prijzen in de E.E.G. van de voornaamste akkerbouwprodukten en die van de melk (rundveehouderij en graslandexploitatie), de bescherming van de veredelde dierlijke en industriële produktie en de uitvoerrestituties in het bijzonder van produkten uit melk vervaardigd. Deze onderwerpen zal ik in een volgend artikel aan een korte beschouwing onderwerpen. Daar ook het structuurbeleid van betekenis is voor de omvang van de landbouwproduktie, zal in het kader van het behandelde thema in een derde artikel dit onderwerp aan de beurt komen.

Wageningen.

J. HORRING.

voor uw BANKZAKEN

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ; N.V.

(I. M.)

Reeds enige malen kwam het gebruik van telecommunicatie hulpmiddelen voor gegevenstransport, de zgn. data-transmissie, ter sprake. Aanvankelijk werd hierbij gedacht aan het gebruik van telegraaflijnen (telexapparatuur), maar tegenwoordig ook en vooral aan het transport van gegevens via telefoonlijnen. In de Verenigde Staten hebben tal van grote concerns de computers en/of randapparaturen van hun over het gehele land verspreide vestigingen door middel van telefoonlijnen verbonden met hun centraal computersysteem. Ook de radioweg (straalzenders) komt voor data transmissie in gebruik.

Deze „machine to machine talking”-methodiek voltrekt zich in hoofdzaak via het telecommunicatienet van de grote telefoonmaatschappijen, in het bijzonder van de A.T.T. Er zijn voor de invoer in en de uitvoer uit de telefoonlijnen speciale apparaturen nodig, die wel met dataphones worden aangeduid. Het aantal geïnstalleerde dataphones in de Verenigde Staten wordt reeds op meer dan 10.000 geschat. Deze data transmissie, die ook in Europa de aandacht begint te krijgen, ontsluit een geheel apart en ontzaglijk gebied voor de telecommunicatie. De president van de A.T.T. verwacht, dat over 10 jaar nog slechts 50 pCt. van het Amerikaanse telefoonnet voor „voice speaking” zal worden gebruikt, het overige deel voor data transmissie en afstandbesturing. Ook wanneer bij dit percentage met enige perspectivische vergroting rekening wordt gehouden, is de vermelde ontwikkeling toch imposant.

Ten slotte een opmerking over een uiterst belangrijke zaak, nl. het vraagstuk van *standaardisatie en normalisatie* van apparaturen, formulieren, systemen en typefonts (voor het optisch lezen). Tapes van de ene leverancier kunnen niet of niet altijd worden gebruikt in het systeem van een andere fabrikant. In verband daarmee heeft de Amerikaanse overheid in Chicago een omvangrijk centrum gevestigd voor het overbrengen van gegevens van het ene type op het andere. Uiteraard een kostbare aangelegenheid.

Waar tal van grote bedrijven meer dan een leverancier hebben en voorts de ontwikkeling gaat in de richting van het gebruik van elkaars documenten, invoer- en uitvoermedia — de zgn. externe integratie, waarover later meer — is dit een uiterst urgent vraagstuk. Zowel in de Verenigde Staten als in Europa zijn thans fabrikan-tenverenigingen bezig om terzake meer eenheid te brengen. Ook normalisatie-instituten ontwikkelen activiteit op dit gebied. Een groot bezwaar is echter, dat in deze materie de fabrikanten overwegend de koers bepalen en het tempo veel te langzaam is.

Het belang van dit vraagstuk is zo groot, dat er m.i. aanleiding kan zijn voor grote internationale organisaties als de O.E.C.D., E.F.G. of Euratom zich over deze materie te beraden.

's-Gravenhage.

H. REINOUD.

In dit eerste artikel van een serie van vijf tonen de schrijvers aan de hand van uitvoerig cijfermateriaal aan, dat de inkomens- en vermogensspreiding in ons land zeer ongelijkmatig is. Andere Westerse landen vertonen een gelijksoortig beeld. Hoewel de inkomensspreiding naar meer gelijkmatigheid schijnt te tenderen, wordt de vermogensverdeling daarentegen steeds ongelijkmatiger. In een volgend artikel zullen de oorzaken van deze grote ongelijkheid worden belicht en zal de wenselijkheid van de vermindering van deze ongelijkheid worden besproken, waarbij de schrijvers het vraagstuk benaderen vanuit hun eigen levensbeschouwing. In een derde artikel zullen de maatregelen de revue passeren, welke tot nu toe door de overheid zijn getroffen om vermogensvorming onder brede lagen van de bevolking te bevorderen. Tevens zullen daarbij de houding en de activiteiten van het bedrijfsleven in dezen worden besproken. Het vierde artikel zal het investeringsloon als mogelijke bijdrage tot een betere spreiding van inkomen en bezit tot onderwerp hebben. In een slotartikel zal de mogelijkheid van invoering van investeringsloos in de bouwnijverheid worden behandeld. Hoewel de schrijvers verbonden zijn aan werknemersorganisaties in de bouwnijverheid, willen zij uitdrukkelijk verklaren, dat in deze artikelenserie hun persoonlijke visie wordt weergegeven.

Maatstaf voor welvaart.

De welvaartspositie van de bevolking van een land wordt veelal afgemeten aan de omvang van het gemiddeld inkomen per hoofd. Deze maatstaf is om verschillende redenen te globaal om verantwoorde conclusies te kunnen trekken over de reële welvaartspositie, waarin de bewoners van een land verkeren.

In de eerste plaats komt niet alles in de inkomens, zoals die in de statistieken worden aangetroffen, tot uitdrukking. Voorbeelden hiervan zijn de bijdragen van de huisvrouwen en de niet in het ruilproces komende produktie in de agrarische sector. Bovendien is naast het inkomen ook het vermogen een indicatie voor de welvaart, hoewel het verband tussen de beide grootheden uiteraard niet te ontkennen valt.

Het belangrijkste bezwaar tegen het gemiddeld inkomen per hoofd als maatstaf voor het welvaartsniveau achten wij echter, dat deze maatstaf per definitie niets zegt over de spreiding. Een klein land met een dunne bovenlaag van trekkers van hoge inkomens kan in de statistieken bovenaan de lijst van het gemiddeld inkomen per hoofd prijken. Indien de rest van de bevolking als paupers aangemerkt moet worden, kan men moeilijk van een welvarend land spreken. Mutatis mutandis geldt dit ook voor de vermogensspreiding.

Het is dus mogelijk bij een gelijkblijvend gemiddeld inkomen en gemiddeld vermogen per hoofd, de bevolking welvarender te maken door een meer gelijkmatige spreiding te bewerkstelligen. Getracht zal worden aan de hand van cijfermateriaal aan te tonen dat de inkomens- en vermogensspreiding zeer ongelijk is, zodat hier een mogelijkheid ligt voor verbetering van de welvaartspositie. Het is natuurlijk wel noodzakelijk dat de wijze, waarop een meer gelijkmatige spreiding tot stand wordt gebracht, niet de stijging van het gemiddeld inkomen en vermogen per hoofd van de bevolking frustreert. In het verdere betoog zal gepoogd worden aan te tonen dat zo'n frustratie kan worden vermeden.

De inkomens- en vermogensspreiding in Nederland en enkele andere landen

Inkomensverdeling.

Dank zij de belastingadministratie en onderzoeken van het Centraal Bureau voor de Statistiek beschikken wij over vrij nauwkeurige en gedetailleerde gegevens met betrekking tot de inkomensverdeling. De laatstbekende gegevens zijn van het jaar 1959.

In tabel 1 is de inkomensverdeling voor het jaar 1959 weergegeven. Om een zo zuiver mogelijk beeld te krijgen, is zowel van het totaal inkomen als van het besteedbaar inkomen uitgegaan. Het valt namelijk niet te ontkennen dat door middel van de belastingheffing reeds een zekere correctie op de ongelijke inkomensspreiding plaatsvindt. Onder besteedbaar inkomen wordt dan verstaan het „zuiver inkomen”, zoals dat bepaald wordt door de belastingdienst, verminderd met: de verschuldigde loon-, inkomsten- en vermogensbelasting, de premie ingevolge de verschillende sociale verzekeringswetten en met eenmalige inkomens, zoals bijv. liquidatiewinsten. Tegenover laatstgenoemde aftrekpost staat echter dat het bedrag aan onverrekenbare vroegere verliezen, waarvan de fiscus toestaat dat het op het bruto-inkomen in mindering wordt gebracht, is bijgeteld.

Bij de beoordeling van de in tabel 1 vermelde gegevens moet er rekening mee worden gehouden dat de lagere inkomensklassen voor het grootste gedeelte bestaan uit jeugdigen. Degenen, die uitsluitend een inkomen genieten volgens de A.O.W. of de A.W.W., vallen buiten deze statistiek, omdat zij niet in de belastingadministratie voorkomen.

(I. M.)

voor uw
Effectenzaken
NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

TABEL 1.

Inkomensverdeling in 1959 naar inkomensklassen.
Totaal en „bestedbaar inkomen” ^{a)}

Inkomens- klassen „bested- baar inkomen”	Aantal belasting- plichtigen		Totaal inkomen		Bestedbaar inkomen	
	(x f. 1.000)	absoluut	pCt.	f. mln.	pCt.	f. mln.
2 ..	971.000	20,7	1.235	5	1.067	5,1
4 ..	1.415.000	30,2	4.489	18,1	4.025	19,3
6 ..	1.318.000	28,1	6.927	27,9	6.286	30,2
8 ..	504.000	10,8	3.795	15,3	3.404	16,3
10 ..	203.000	4,3	2.069	8,3	1.787	8,6
12 ..	102.000	2,2	1.337	5,4	1.109	5,3
15 ..	80.000	1,7	1.354	5,4	1.060	5,1
20 ..	53.500	1,2	1.282	5,2	911	4,4
25 ..	20.000	0,4	709	2,9	443	2,1
30 ..	9.000	0,2	437	1,8	243	1,2
50 ..	9.600	0,2	724	2,9	348	1,7
100 ..	1.600	0,0	292	1,2	100	0,5
50 en meer.	250	0,0	147	0,6	42,1	0,2
Totaal	4.689.000	100	24.797	100	20.825,1	100

a) Bron: Maandschrift van het C.B.S., mei 1963.

Uit de tabel blijkt dat 79 pCt. van de belastingplichtigen in 1959 een besteedbaar inkomen had van beneden f. 6.000. Deze groep beschikte over 54,6 pCt. van het gezamenlijk besteedbaar inkomen. Daar staat tegenover dat 2 pCt. van de belastingplichtigen beschikte over 10,1 pCt. van het gezamenlijk besteedbaar inkomen. Of, indien de cesuur op een andere plaats wordt aangebracht: 5,9 pCt. (bestedbaar inkomen van f. 10.000 en meer) beschikte over 20,5 pCt. van het gezamenlijk besteedbaar inkomen.

De inkomensspreiding is dus zeer ongelijk. De ongelijkheid in de verdeling van de inkomens kan in één getal worden uitgedrukt, de zgn. constante van Pareto. Voor het jaar 1959 heeft het C.B.S. ¹⁾ deze constante berekend op 2,14 (hierbij is uitgegaan van het totale inkomen, dus niet van het besteedbare inkomen; inkomens beneden f. 5.500 zijn echter buiten beschouwing gelaten). Uit het feit, dat in 1956, 1957 en 1958 deze constante resp. 1,97, 2,12 en 2,15 ²⁾ was, kan worden afgeleid dat in de periode 1950 — 1958 de inkomensverdeling gelijkmatiger is geworden, doch dat in 1959 deze ontwikkeling weer is omgebogen.

Vermogensverdeling.

In tegenstelling tot de gegevens over de inkomensverdeling zijn die over de vermogensverdeling minder gedetailleerd. Dit spruit voort uit het feit, dat slechts een beperkt aantal vermogens in de administratie van de belastingdienst is opgenomen. Tal van kleine vermogens zijn namelijk belastingvrij. Een ongehuwde begint pas vermogensbelasting te betalen, indien zijn vermogen groter is dan f. 22.500; voor een gehuwde is die grens f. 30.000, terwijl voor elk kind de grens met f. 7.500 opschuift.

In de vermogensstatistiek 1960 komen dan ook slechts 370.090 belastingplichtigen voor (tabel 2). De verdeling van het vermogen binnen deze groep is zeer ongelijk: 89,5 pCt. bezit 50,4 pCt. van het gezamenlijk vermogen van deze groep; 2,9 pCt. bezit 30,2 pCt. van het gezamenlijk vermogen.

De belastingplichtigen, voorkomend in de vermogensstatistiek, vormen 8 pCt. van de belastingplichtigen, voor-

¹⁾ „Maandstatistiek van het financieuzen”, december 1962.

²⁾ Naarmate de constante van Pareto hoger wordt, neemt de ongelijkmatigheid af.

voor uw Assurantie-zaken

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

(I. M.)

komend in de inkomensstatistiek. Deze 8 pCt. beschikt over een vermogen van in totaal ruim f. 43 mrd. Het totale nationaal vermogen op 1 januari 1960 kunnen we globaal schatten op f. 170 mrd. ³⁾ Dit betekent dus dat 8 pCt. ongeveer $\frac{1}{4}$ van het nationaal vermogen in handen heeft. Indien daarbij beseft wordt dat een groot gedeelte van het nationaal vermogen in „onpersoonlijke” handen is (verenigingen, stichtingen, instellingen, coöperaties, sociale fondsen enz.) behoeft het geen verder betoog dat de vermogensspreiding zeer ongelijk is.

TABEL 2.

Vermogensverdeling natuurlijke personen per 1 januari 1960^{a)}

Vermogensklasse	Aantal belasting- plichtigen		Vermogen	
	x f. 1.000	absoluut	pCt.	f. mln.
50 ..	145.830	39,4	4.740	11,0
50 - < 100 ..	125.650	34,0	8.790	20,4
100 - < 200 ..	59.780	16,1	8.170	19,0
200 - < 300 ..	16.540	4,5	4.010	9,3
300 - < 500 ..	11.520	3,1	4.380	10,1
500 - < 1.000 ..	7.100	1,9	4.820	11,2
1.000 en meer ..	3.690	1,0	8.170	19,1
Totaal	370.090	100	43.090	100

a) Bron: Maandstatistiek van het Financieuzen van het C.B.S., december 1962.

Toch willen wij — ter illustratie van deze ongelijkheid — nog een overzicht geven van het vermogen van huishoudens c.q. alleenstaanden van loon- en salaristrekkenen ultimo 1960, naar inkomensklasse. Uit dit overzicht (tabel 3) blijkt eveneens een grote mate van ongelijkheid in de vermogensspreiding: de groep met een inkomen beneden f. 10.000 omvat 82 pCt. van het totaal aantal loon- en salaristrekkenen, doch heeft slechts 39 pCt. van het totale vermogen in handen; de kleine groep van hoge inkomens-trekkers (1,6 pCt.) heeft daarentegen 32 pCt. van het totale vermogen in handen.

TABEL 3.

Vermogens van huishoudens c.q. alleenstaanden van loon- en salaristrekkenen eind 1960, naar inkomensklasse ^{a)}

Inkomensklasse	Aantal huis- houdens c.q. alleenstaanden		Totaal vermogen b)		Gemiddeld vermogen b)	
	f. 1.000	pCt.	f. 1.000	pCt.	f.	(totaal gemid- deld delte 100)
minder dan f. 6.000 ..	797	42	3.241	16	4.066	38
f. 6.000 - f. 10.000 ..	767	40	4.610	23	6.008	56
f. 10.000 - f. 20.000 ..	310	16,4	6.002	30	19.380	182
f. 20.000 en meer ..	30	1,6	6.394	32	213.853	2.011
Totaal	1.904	100	20.247	100	10.634	100

a) „Spaaronderzoek 1960” van het C.B.S.

b) Exclusief pensioenrechten.

³⁾ Het Statistisch Zakboek 1963 vermeldt een nationaal vermogen van f. 158 mrd. eind 1958. De aanwas in 1959 schatten we op f. 12 mrd.

Nog sprekender zijn de gegevens over het gemiddeld vermogen in elk der inkomensklassen: het gemiddeld vermogen in de laagste inkomensklasse is slechts f. 4.066, in de hoogste inkomensklasse daarentegen f. 213.853. Ook voor de vermogensverdeling heeft het C.B.S. de constante van Pareto berekend ⁴⁾ (alleen betreffende de vermogens groter dan f. 50.000, voorkomend in de belasting-administratie). Voor de jaren 1951, 1958, 1959 en 1960 is deze constante 1,55 — 1,49 — 1,44 en 1,37. Uit de aflopende waarden valt af te leiden dat de vermogensverdeling steeds ongelijkmatiger wordt. Dit dus in tegenstelling tot de ontwikkeling van de inkomensverdeling, welke tendeert naar een grotere gelijkmatigheid.

APPENDIX

Inkomens- en vermogensspreiding in enkele andere Westerse landen

De ongelijke inkomens- en vermogensspreiding is geen verschijnsel, dat zich alleen in Nederland voordoet. Hoewel gegevens over het algemeen schaars of weinig toegankelijk zijn, blijkt toch wel dat met name in West-Duitsland, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten dezelfde verschijnselen zich voordoen.

West-Duitsland.

De inkomensverdeling in West-Duitsland laat ongeveer hetzelfde beeld zien als in ons land (tabel 4). Dr. H. Schaap constateert in zijn proefschrift ⁵⁾ voor de periode 1950-1958 een ongeveer gelijke stijging van de inkomens van zelfstandigen en niet-zelfstandigen. Hoewel hieruit niet zonder meer geconcludeerd mag worden dat in de verdeling nagenoeg geen verandering is gekomen, kan er toch wel uit afgeleid worden dat in de spreiding geen ingrijpende wijzigingen zijn opgetreden. Het nationaal vermogen nam in genoemde periode met D.M. 236,6 mrd. toe. Volgens Dr. Schaap is deze vermogenstoename voor een groot gedeelte terechtgekomen bij een betrekkelijk kleine groep en wel bij hen, die reeds over een vermogen beschikken: de eigenaars van de ondernemingen. De verdeling van de vermogenstoename van D.M. 236,6 mrd. was namelijk als volgt: 23,6 pCt. particuliere huishoudingen, 43,4 pCt. ondernemingen (inclusief overheidsbedrijven), 26,4 pCt. overheid en 6,9 pCt. sociale fondsen. Het is van belang hierbij op te merken dat onder „particuliere huishoudingen” niet slechts de besparingen van de werknemers verschijnen, doch ook de besparingen van de zelfstandigen. Schattingen van het aandeel van de niet-zelfstandigen en de gepensioneerden variëren van 25 tot 50 pCt. Tabel 5 geeft een inzicht in de spreiding van de vermogens van natuurlijke personen.

Groot-Brittannië.

De inkomensspreiding in Groot-Brittannië vertoont veel overeenkomst met die in ons land, zoals uit tabel 6 blijkt. Hoewel dus ook in Groot-Brittannië de inkomensspreiding zeer ongelijk-

⁴⁾ Maandstatistiek van het financieewezen van het C.B.S., december 1962.

⁵⁾ „De Duitse politiek van vermogensvorming in brede lagen”.

TABEL 5.

Vermogensverdeling natuurlijke personen in West-Duitsland, 1957 ^{a)}

Vermogensklasse (D.M.)	Aantal personen	Vermogen D.M. mln.	Aantal	Vermogen in pCt.
< 20.000	71.193	1.099	13,1	2,5
20.000 - 30.000	139.448	3.482	25,7	7,9
30.000 - 40.000	94.125	3.251	17,3	7,3
40.000 - 50.000	56.702	2.528	10,4	5,7
50.000 - 70.000	61.595	3.619	11,3	8,2
70.000 - 100.000	43.302	3.596	8,0	8,1
100.000 - 250.000	53.339	8.033	9,8	18,2
250.000 - 1.000.000	19.999	8.805	3,7	19,8
> 1.000.000	3.503	9.858	0,7	22,3
	54.320	44.270	100	100

^{a)} Bron: „Hauptveranlagung der Vermögenssteuer”, Statistisches Bundesamt, februari 1961.

matig is, valt een vergelijking met Nederland toch altijd nog ten gunste van eerstgenoemd land uit. Verdient de hoogste top van 20 pCt. in Groot-Brittannië in 1959-1960 41,2 pCt. van het totaal inkomen (vóór aftrek belastingen), in Nederland verwierf de hoogste top van 20 pCt. bijna de helft van het totaal inkomen (eveneens vóór aftrek belastingen; zie tabel 1). De laagste inkomensstrekkers (20 pCt. van het totaal) verkregen in Groot-Brittannië 7,5 pCt. van het totaal inkomen; in Nederland verwierf deze laagste groep daarentegen slechts 5 pCt. van het totaal inkomen.

TABEL 6.

Inkomensverdeling in Groot-Brittannië (1959 - 1960) ^{a)}

Aantal inkomensstrekkers	Procentueel aandeel in totaal inkomen
Hoogste top van 20 pCt.	41,2
waarvan allerhoogste top van 5 pCt.	18,6
volgende 20 pCt.	21,9
volgende 20 pCt.	16,9
volgende 20 pCt.	12,5
laagste 20 pCt.	7,5
Totaal	100

^{a)} Bron: „The Economist” van 7 september 1963.

De gegevens over de vermogensverdeling staan geen vergelijking met ons land toe, doch is eveneens zeer ongelijkmatig (tabel 8). In 1953/54 bezat 45 pCt. van het totale aantal bestedingseenheden een vermogen van minder dan £ 50. Met de ervaring van ons land voor ogen mag worden aangenomen, dat er sinds 1953/54 geen grote wijzigingen zijn opgetreden.

Verenigde Staten.

De inkomensspreiding in de Verenigde Staten vertoonde in 1952 nagenoeg hetzelfde beeld als die van Groot-Brittannië (tabel 7). Hoewel de gegevens over de vermogensverdeling te summier zijn om een verantwoorde conclusie te trekken, komt het ons toch voor dat de vermogensverdeling in de Verenigde Staten het minst ongelijkmatig is van de vier beschouwde landen (tabel 8).

TABEL 4.

Aantal en netto-inkomen van alle gezinnen, 1955 ^{a)}

Maandelijks gezinsinkomen in D.M.	Totaal gezinnen				Zelfstandigen			
	Aantal × 1.000	pCt.	Gezinsinkomen per jaar		Aantal × 1.000	pCt.	Gezinsinkomen per jaar	
			D.M. mln.	pCt.			D.M. mln.	pCt.
minder dan 100	574	3,5	597	0,5	8	0,3	9	0,0
100 - 300	3.931	24	9.891	8,9	155	5,5	447	1,5
300 - 600	6.476	39,5	34.478	31,1	939	35,2	5.275	17,3
600 - 1.000	3.604	22,0	32.777	29,5	960	33,9	8.912	29,3
1.000 - 2.000	1.636	10,1	25.417	22,9	681	24,0	10.899	35,6
2.000 en meer	149	0,9	7.910	7,1	87	3,1	4.968	16,3
Totaal	16.370	100	111.000	100	2.830	100	30.510	100

^{a)} G. Gösche: „Verteilung und Schlichtung der Einkommen der privaten Haushalte in der Bundesrepublik 1955 bis 1959”, Berlijn 1963.

TABEL 7.

Inkomensspreiding Verenigde Staten en Groot-Brittannië
in 1952 a)

Van hoog naar laag vóór aftrek belasting	Percentage van het totale inkomen elke groep		Van hoog naar laag ná aftrek belasting	Percentage van het totale inkomen elke groep	
	Ver. Staten	Groot-Britt.		Ver. Staten	Groot-Britt.
1e 10 pCt.	31	30	1e 10 pCt.	28	26
2e 10 pCt.	15	14	2e 10 pCt.	15	14
3e 10 pCt.	12	12	3e 10 pCt.	13	13
4e 10 pCt.	10	10	4e 10 pCt.	11	11
5e 10 pCt.	9	9	5e 10 pCt.	9	10
6e 10 pCt.	8	8	6e 10 pCt.	8	8
7e 10 pCt.	6	7	7e 10 pCt.	7	7
8e 10 pCt.	5	5	8e 10 pCt.	5	5
9e 10 pCt.	3	3	9e 10 pCt.	3	4
10e 10 pCt.	1	2	10e 10 pCt.	1	2

a) Bron: F. Lydall en J. Lansing: „A comparison of the distribution of personal income and wealth in the United States and Great-Britain” in „The American Economic Review” van maart 1959.

TABEL 8.

Vermogensverdeling Verenigde Staten en Groot-Brittannië
in 1953/54 a)

Vermogensklasse	Bestedingseenheden in pCt. van het totale aantal bestedingseenheden	
	Ver. Staten	Groot-Britt.
negatief	11	13
0	4	21
minder dan £ 50 (\$ 500)	10	14
£ 50 (\$ 500) - £ 100 (\$ 1.000)	6	6
£ 100 (\$ 1.000) - £ 200 (\$ 2.000)	10	8
£ 200 (\$ 2.000) - £ 400 (\$ 4.000)	11	8
£ 400 (\$ 4.000) - £ 600 (\$ 6.000)	8	5
£ 600 (\$ 6.000) - £ 1.000 (\$ 10.000)	11	5
£ 1.000 (\$ 10.000) - £ 2.000 (\$ 20.000)	15	8
£ 2.000 (\$ 20.000) - £ 5.000 (\$ 50.000)	10	7
£ 5.000 (\$ 50.000) en hoger	4	5
Totaal	100	100

a) Bron: zie tabel 7.

In volgende artikelen zullen oorzaken en nadelen van de grote ongelijkheid worden belicht, waarna genomen en gewenste maatregelen ter verbetering zullen worden behandeld.

Utrecht.

Drs. P. J. JANSSEN.
D. H. GRASMAN.

BOEKBESPREKINGEN

Dr. F. W. C. Blom: *Systeem in investeren*. N. Samsom N.V., Alphen aan den Rijn 1963, XII + 219 blz., f. 16,75.

„Systeem in investeren” is een primeur in de Nederlandse literatuur over de investeringsselectie, waarin tot dusver een boek, dat „is gericht op de praktijk van het bedrijfsleven”¹⁾ ontbrak.

Overeenkomstig zijn doelstelling laat Dr. Blom de lezer, in betrekkelijk kort bestek, kennismaken met tal van vraagstukken, die hij in de praktijk van de investeringsselectie zal ontmoeten. Het boek vangt aan met, in een drietal hoofdstukken, een inleiding te geven in het „waarom” van de investeringsselectie. Hierna volgt een behandeling van de eigenlijke methodiek van de investeringsselectie, waarop in een honderdtal bladzijden uiteenlopende praktische

¹⁾ Voorwoord van het boek.

vraagstukken de revue passeren („Levensloop van duurzame produktiemiddelen”, „Vervangingsinvesteringen”, „Belastingen”, „Nieuwe projecten”, „Investeringen in produkt- of marktontwikkeling”). Het laatste gedeelte van het boek is grotendeels gewijd aan de organisatie van de investeringsbeoordeling in het bedrijf.

Hoewel een opzet, waarbij de praktische uitvoering van de investeringsselectie als uitgangspunt wordt gekozen, ongetwijfeld veel aantrekkelijks heeft, kan dit al gauw leiden tot een zekere brokkeligheid in het betoog. Dr. Blom heeft dit bezwaar niet steeds weten te vermijden. Zo kan het in het inleidende hoofdstuk weinig bevredigen, dat de ratio voor het investeringsonderzoek wordt gezocht in het „onherroepelijke karakter” en in de „toenemende betekenis” van de investeringen. Het is typerend voor het boek, dat de werkelijke motivering voor het selecteren van investeringen eerst verschijnt aan het slot van het inleidende hoofdstuk, waar wordt opgemerkt, dat voor de ondernemer „het vermogen altijd een schaarse factor is, waarmee hij zoveel mogelijk moet presteren”.

De uit dit basisgegeven voortvloeiende gedachte, dat de verschillende soorten investeringen in beginsel naar het uniforme gezichtspunt van het rendement beoordeeld moeten worden, zou men willen zien vóór uiteenzettingen over de feitelijke bepaling van het rendement; deze gedachte komt echter eerst ver in het boek (blz. 152) ter sprake. Als gevolg hiervan krijgt het onderscheid tussen verschillende soorten investeringen en in het bijzonder ook tussen vervangingsinvesteringen en nieuwe projecten een te absoluut karakter.

Er ontstaat aldus een min of meer individuele beschouwingswijze van de investeringen, waarbij het accent sterk ligt op de bepaling van het rendement van de afzonderlijke investering en slechts weinig op de onderlinge afweging van de investeringsprojecten, de eigenlijke selectie. Praktisch sluit het beoordelen van investeringen alleen op hun eigen merites het gevaar in zich, dat zeer goede investeringskansen worden gemist (doordat op het kritieke moment de middelen zijn uitgeput) en voorts meer in het algemeen, dat een sluitend investeringsbeleid vrijwel onmogelijk wordt.

Terecht heeft Dr. Blom, gezien de praktische gerichtheid van zijn boek, de theorie „tot een aantal hoofdelementen beperkt gehouden”. Waar bij de afzonderlijke onderwerpen aan een wat ruimere theoretische verklaring behoefte bestond, heeft hij echter niet geschroomd deze te geven. Over het geheel genomen is daardoor een evenwichtige behandeling van meer praktische en meer theoretische aspecten ontstaan. De inhoud van de theoretische passages kan echter meer dan eens aanleiding geven tot kritiek. Als voorbeeld hiervan zij genoemd de problematiek van de selectiemethoden. Dr. Blom toont weinig gediend te zijn van vuistregels als de urgentiegraad en de terugbetalingstermijn. Met betrekking tot het wél te hanteren criterium laat hij zijn lezers echter in het duister. Na bespreking van de methoden van de interne rentevoet en van de zgn. kapitaalwaarde schrijft Blom: „Beide zienswijzen hebben hun voor en tegen. Soms is het nodig beide zienswijzen toe te passen om sterk verschillende projecten tegen elkaar af te wegen”. Deze uitspraak gaat voorbij aan het feit, dat de beide methoden zowel theoretisch een verschillende achtergrond hebben als ook praktisch tot uiteenlopende resultaten bij de selectie kunnen leiden. Indien Blom zelf geen standpunt heeft willen bepalen, had hij tenminste de lezer het materiaal daartoe moeten verschaffen. Het

voorbeeld van een kapitaalwaardeberekening (blz. 46) toont duidelijk de sporen van deze onbeslechte strijd: het geeft in feite de bepaling van de interne rentevoet weer. Het rendement is namelijk berekend over het telkens na afschrijving resterende geïnvesteerde vermogen en niet, zoals logisch past bij de berekening van de kapitaalwaarde, over het initiële investeringsbedrag.

Ter vereenvoudiging van de berekeningen acht Blom voor „de meeste investeringen van ondergeschikt belang” een benadering van het rendement d.m.v. een zgn. eenjaarsformule toelaatbaar. Deze formule is een merkwaardige zaak. Zij moet dienen voor de bepaling van het rendement van een investering; het in de formule te hanteren afschrijvingspercentage blijkt echter zelf weer van het rendement af te hangen. Dr. Blom tracht deze moeilijkheid op te lossen door een bepaald „redelijk” rendement als uitgangspunt te nemen. Deze kunstgreep betekent echter niets anders dan dat de eenjaarsformule als selectie criterium onbruikbaar is. De verklaring voor het nauwe verband tussen afschrijvingsfactor en rendementspercentage in de eenjaarsformule is te vinden in het opvatten van „rendement” als interne rentevoet. Is deze laatste eenmaal gegeven, dan ligt tevens het aflossings- c.q. afschrijvingschema vast.

De eenjaarsformule vertoont veel verwantschap met de zgn. MAPI-techniek ²⁾, waarmee zij door Dr. Blom ook in verband wordt gebracht. Tegenover de positieve instelling van Blom ten opzichte van de MAPI-methodiek mag de kritiek van J. L. Mey, dat de MAPI-methode op een cirkelredenering berust, niet onvermeld blijven ³⁾. Het wekt verbazing dat Blom geheel aan deze kritiek voorbij is gegaan. Tot slot mogen, korthedshalve bij wijze van stelling, nog de volgende punten worden gereleveerd ⁴⁾:

— de door Blom gewekte indruk, dat een principieel verschil bestaat tussen bepaling van afschrijvingen t.b.v. de kostprijscalculatie resp. van de rentabiliteitsberekening, is niet juist;

— het tegenover elkaar stellen van financieringslasten en opportuniteitskosten miskent het wezenlijke karakter van de rentekosten;

— de investeringsbeoordeling, brengt niet per definitie een differentiële calcu-

²⁾ Door het Amerikaanse Machine and Allied Products Institute (MAPI) ontwikkelde techniek voor de bepaling van het rendement van vervangingsinvesteringen.

³⁾ Prof. Dr. J. L. Mey: „Het vervangingsprobleem bij duurzame produktiemiddelen”, Maandblad voor Accountancy en Bedrijfs-huishoudkunde, 1955.

⁴⁾ Voor een uitvoeriger bespreking zie het artikel „Strijdpunten in de rentabiliteitsberekening van investeringen” door schrijver dezes, in het Maandblad voor Accountancy en Bedrijfs-huishoudkunde, april 1964.

over 65 jaar pensioen

Veiligheid vanaf het eerste levensjaar. Zo lang mogelijk zullen de ouders zelf het jonge leven beschermen.

Door al vroeg maatregelen te nemen voor later, kunnen zij voor een blijvende financiële bescherming zorg dragen - voor een mensenleven lang.

Deze veiligheid kunt ook U verkrijgen wanneer U zich laat adviseren door R. Mees & Zoonen Assurantiën: Als oudste makelaarsfirma in Nederland - werkzaam sinds 1720 - beschikken zij over een schat aan ervaring. Zij kunnen objectief beoordelen welke vorm van verzekering in Uw geval de meest geschikte is, zorgen voor de nodige aanpassingen en wijzigingen, kortom Uw belangen volledig behartigen.

R. MEES & ZONEN ASSURANTIËN

Rotterdam - Amsterdam - 's-Gravenhage - Schiedam
Delft - Vlaardingén - Alblasterdam - Spijkenisse

latie mee in de uit de kostprijstheorie bekende betekenis van die term.

De slotconclusie over „Systeem in investeren” kan luiden, dat het boek duidelijke verdiensten heeft als inleiding in de praktische problematiek van de investeringsselectie; anderzijds is het te betreuren, dat deze verdiensten worden over- schaduwd door onzuiverheden van theoretische aard.

Amsterdam.

Drs. J. B. POLAK.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De stijging van de daggeldrente tot de recordhoogte van 4 pCt. — in 1957 toen eveneens grote spanningen heersten was de rente op de open markt $3\frac{3}{4}$ pCt. — heeft de huidige moeilijke situatie op de geldmarkt in een helder licht geplaatst. Overziet men de gehele afgelopen periode sedert eind vorig jaar, dan blijken marktverkrappende en marktverruimende factoren ongeveer in evenwicht te zijn geweest. Verkrappend werkte de aankoop door de banken van deviezen bij De Nederlandsche Bank tot een bedrag van f. 309 mln. De stijging van de bankpapiercirculatie met f. 363 mln. tastte eveneens de bankkassen aan. De toeneming der verplichte deposito's met f. 165 mln. had verder een verkrappend effect. Hiertegenover deed de Staat door het verminderen van het Rijkstegoed bij De Nederlandsche Bank f. 835 mln. naar de markt stromen.

De banken waren verplicht valuta bij de Centrale Bank te kopen omdat de vraag van haar cliënten naar deviezen het aanbod verre overtrof, een normale situatie bij een betalingsbalanstekort. Behalve door aankoop bij De Nederlandsche Bank moesten de banken een beroep doen op haar eigen buitenlandse uitzettingen. Het gebruik van deze laatste bron kan alleen schoksgewijs plaatsvinden omdat het overgrote deel der uitzettingen op termijn is geschied en men slechts op de vervaldag vrij over de saldi kan beschikken. Het kan dus voorkomen, dat de valuta-voorraad bij De Nederlandsche Bank in een week stijgt, na eerst te zijn gedaald, omdat de banken dan een vrijgekomen deposito afstoten om de guldenskas weer op peil te brengen.

Al is er over de gehele periode evenwicht in de verkrappende en verruimende factoren, de totale liquiditeit der banken is sterk aan het verminderen. Juli is echter altijd een moeilijke maand omdat de bankpapiercirculatie dan hoog blijft. Wanneer dan het verplichte deposito van f. 109 mln. tot f. 165 mln. stijgt, bij een tegoed van f. 122 mln.; is het duidelijk dat de krapte acuut wordt. De uitkering van de Staat aan de gemeenten aan het einde der maand zal wel ontspanning geven, doch een verder oplopen van de bankbiljettencirculatie is zeker, waarna echter de storting op de Staatslening kort daarop weer drainerend zal werken. De Staat zal verder in het tweede halfjaar geen geld naar de markt toevoeren, doch juist op grote schaal liquiditeiten gaan onttrekken. De toekomst is dan ook donker en het is begrijpelijk dat de rente stijgt. Hogere daggeldrente is nauwelijks mogelijk bij een officieel disconto van $4\frac{1}{2}$ pCt.

Kapitaalmarkt.

De Staatslening is volgens de officiële mededeling licht overtekend vooral dank zij de grote belangstelling van particuliere zijde. De eerste koers ter beurze wijst echter op een minder goede ontvangst. Het verschijnsel van de relatief grote belangstelling van particulieren, dat zich ook bij een vorige gelegenheid met voor ons land hoge rente voordeed, kan ook nu plaatsvinden, nl. dat deze particulieren een verschuiving aanbrengen in het beleggingsschema. Het is mogelijk, dat een deel van de stortingen ten laste zullen gaan van de spaargelden bij spaar- en handelsbanken. Dat institutionele beleggers relatief minder belangstelling toonden kan liggen aan de grote omvang der voorbelegging, maar ook aan een stijgende liquiditeitsvoorkeur.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1963	H. & L. 1964	10 juli 1964	17 juli 1964
Algemeen	392	419 — 394	406	405
Intern. concerns.....	548	598 — 553	581	580
Industrie	341	357 — 340	341	340
Scheepvaart	153	161 — 137	138	138
Banken	232	249 — 230	233	234
Handel enz.	165	175 — 164	164	164

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 147,50 a)	f. 163,10	f. 165,90
Philips G.B.	f. 148,30	f. 152,20	f. 151,70
Unilever	f. 138,90	f. 145,80	f. 146,90
Expl. Mij. Scheveningen.....	398	320	294
A.K.U.	526	464	461½
Hoogovens, n.r.c.	564½	625½	610
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	775	868	860
Nationale-Nederlanden, c	870	795	795
Zwanenberg-Organon	900	960	965
Robeco	f. 227	f. 234	f. 236

New York.

Dow Jones Industrials	760	848	851
-----------------------------	-----	-----	-----

Rentestand.

Langl. staatsobl. b)	4,71	5,28	5,26
Aand.: internationalen b).....	3,15 c)	3,35	
lokale b)	3,66 c)	3,56	
Disconto driemaands schatkist- papier	2½	4½	4½/16½

a) Gecorrigeerd in verband met bonus.

b) Bron: Veertiendaags Beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

c) 19 december 1963.

C. D. JONGMAN.

*U reageert op annonces in „E.S.B.”?
Wilt U dat dan steeds kenbaar maken!*

(I. M.)

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staaldraad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN • DELFT

RECENTE PUBLIKATIES

R. G. Lipsey: *An introduction to positive economics*. Weidenfeld and Nicholson, Londen 1963, 559 blz., 45 sh.

Meer dan drievijfde van het aantal bladzijden wordt door Lipsey gewijd aan micro-economie. Als zodanig kan zijn boek worden gebruikt als een aanvulling op moderne handboeken, waarin de prijstheorie een minder uitvoerige aandacht krijgt. Toch komt de Keynesiaanse macro-economie ook bij Lipsey vrij uitvoerig aan bod. Conjunctuur en economische groei worden door hem evenwel vrij summier behandeld. Aan de overheidsfinanciën wordt weinig aandacht besteed. Een zeer belangwekkend overzicht van de verschillende visies op het zeer actuele vraagstuk van het cost push versus demand push-vraagstuk verdient aandacht.

De vermelding van de relatief grote aandacht aan micro-economie mag niet de indruk wekken dat dit boek nogal ouderwets zou zijn. Niet alleen qua inhoud doch ook qua aanpak kan het worden aanbevolen. Terecht distantieert de auteur zich van de methode studenten rijp te maken voor het „afdraaien” van een lesje op examens: „I have assumed that the student was interested in his subject and that he wished to know, at every stage, just what was going on and why. There is a tradition of trying to sneak quite complex bits of analysis past the student without telling him what is happening. This may be the best thing to do if the object is to get through an examination a large mass of people who have neither interest nor ability in economics, and who are hostile to the basis idea of a Social Science. I am not interested in reaching such a public. I have assumed that I am addressing an intelligent set of students (...).” „I have made a point of telling the student what is going on, to say now we are doing comparative static equilibrium analysis, or whatever it might be, and I have devoted considerable space to an analysis of both sensible and silly criticisms of the theories described”.

Een andere verdienste van dit handboek is de adequate behandeling van de verhouding tussen economische theorie en economische politiek: „The distinction between positive and normative statements is well known to professional economists, but all too often we fail to communicate its significance to our students. (...) students get such ideas as the ones that the „Law of Comparative Advantage” proves that nations ought to specialise in the production of certain goods, that economics has proved that rent and price controls are wicked and ought not to be used (...) „Economic theory cannot, of course, ever show us what we ought to do, but only what will happen if we do certain things”. Daarom kan het boek ook worden aanbevolen aan politici en andere „practici”, die zo vaak menen met „economische natuurwetten” de enig ware weg te kunnen wijzen. Een duidelijker onderscheid tussen wetenschap en metafysische oordelen is gewenst.

G. Myrdal: *Das politische Element in der nationalökonomischen Doktrinbildung*. Verlag für Literatur und Zeitgeschehen, Hannover 1963, 210 blz.

Karakteristiek voor de waarde van dit bekende boek van de prominente Zweedse economist over belangrijke problemen als die van waardevrijheid van het economisch-wetenschappelijk denken is dat, na de uitgave van meer dan 30 jaren geleden, nl. in 1932, in 1963 een nieuwe Duitse uitgave is verschenen. Hierin zijn een aantal wijzigingen, benevens een appendix van P. Streeten over „Zur neueren Entwicklung in der Politik” (w.o. van „Welfare economics”) (vertaald uit de Engelse uitgave van 1953), opgenomen.

Voornamelijk de Engelse en Amerikaanse literatuur worden behandeld. De auteur erkent een gerechtvaardigde trots op de empirische traditie, doch kritiseert een naïef pseudo-empirisme, waarin impliciet abstracte normen worden gebruikt: de „common sense” van de klassieke economie bevat „Metaphysik wertphilosophischer Natur”. Met de nieuwe uitgave hoopt de auteur tevens een tegenwicht te bieden t.o.v. de hedendaagse neiging wiskundige en pseudo-wiskundige modellen te overwaarderen. Het gevaar hiervan heeft hij ervaren bij zijn werkzaamheden voor ontwikkelingslanden.

Uit de inhoud: Politik und Nationalökonomie - Der ideologische Hintergrund der nationalökonomischen Doktrinbildung - Die klassische Wertlehre - Der ökonomische Liberalismus - Die Nationalökonomie in der Politik.

GEMEENTE ROTTERDAM

Bij het Gemeentelijk Bureau voor de Statistiek kan een

referendaris

worden geplaatst.

Taak: Het verrichten van statistische onderzoeken op uiteenlopend gebied alsmede het ontwikkelen van de daaraan dienstige statistische documentatie.

Vereist: Doctoraal examen economische wetenschappen met statistische specialisatie en enige jaren research-ervaring. Van de te benoemen functionaris wordt verwacht dat hij de hem opgedragen werkzaamheden met een ruime mate van zelfstandigheid zal weten te verrichten en dat hij in staat zal zijn de chef van het Bureau zo nodig te vervangen.

Salarisgrenzen: f 1.109,- - f 1.477,- per maand, exclusief de huurcompensatie en de vakantietoelag.

De Verordening inzake vergoeding van reis-, pension- en verhuiskosten is van toepassing.

Sollicitaties binnen 14 dagen te zenden aan de chef van het bureau Personeelvoorziening, kamer 331, stadhuis, Rotterdam onder no. 429.

RIJKSUNIVERSITEIT
GRONINGEN

Bij het Instituut voor Economisch Onderzoek van de Rijksuniversiteit te Groningen kan worden geplaatst:

een economisch doctorandus

voor het verrichten van onderzoek op algemeen-economisch en bedrijfs-economisch gebied.

Betrokkene moet in staat zijn leiding te geven aan jongere assistenten. Aanstelling zal geschieden in het rangenstelsel voor wetenschappelijke medewerkers.

Schriftelijke sollicitaties met uitvoerige inlichtingen omtrent opleiding, ervaring en huidig salaris te richten aan het Hoofd van de afdeling Personeelszaken, Postbus 72 te Groningen.

RING VAN ROTTERDAMSE REPETITOREN

De R.R.R., een bekende landelijke instelling, die opleidt voor diverse economische studierichtingen, heeft plaats voor enige

DOCENTEN

Geplaatst kunnen worden leerkrachten voor:

- GELD- en CONJUNCTUURLEER
- ALGEMENE LEER DER ECONOMIE
- STATISTIEK
- BEDRIJFSHUISHOUDKUNDE

Met name het eerste vak moet op het niveau van het kandidaats-examen aan de N.E.H. gedoceerd kunnen worden. Ervaring op het gebied van wetenschappelijk onderwijs wordt niet vereist.

Het betreft hier werk voor ongeveer een dertigtal avonden per jaar. Bij gebleken geschiktheid is uitbreiding van dit aantal mogelijk.

Sollicitaties worden gaarne ingewacht bij de R.R.R., Bezuidenhoutseweg 223, Den Haag, tel. 72.33.64.

Voor vacerende functies en beschikbare krachten

op hoog niveau zijn de advertentiekolommen van „Economisch-Statistische Berichten” het aangewezen medium:

1e) Omdat Uw annonce onder de aandacht komt van stafpersoneel in de grote bedrijven.

2e) Omdat Uw annonce wordt gelezen door diegenen, die de zakelijk belangrijke beslissingen nemen, of daarbij van 'grote invloed zijn.

NEDERLANDSE OVERZEE BANK N.V.

De Directie der Nederlandse Overzee Bank N.V. zoekt, ten behoeve van haar affiliatie, de Nederlandse Bank van Suid-Afrika. Beperkte Johannesburg

EEN OF MEER TOPKRACHTEN

die aan een loopbaan in het buitenland de voorkeur geven boven tewerkstelling in Nederland, of althans langs die weg hun gaven beter menen te kunnen ontplooiën. Latere terugkeer in het verband van de Nederlandse Overzee Bank N.V. is niet uitgesloten.

Zij die hiervoor belangstelling hebben, bij voorkeur, in de leeftijdsgroep 35 tot 45 jaar, kunnen zich vertrouwelijk richten tot de Directie der Bank,

Herengracht 548
te Amsterdam-C.

NEDERLANDSE OVERZEE BANK N.V.

Als gevolg van de zich, zowel in de breedte als in de diepte, steeds uitbreidende activiteiten onzer instelling, is er, op het Hoofdkantoor te Amsterdam, maar ook elders in onze organisatie plaats voor

ENKELE MEDEWERKERS OP HOOG NIVEAU

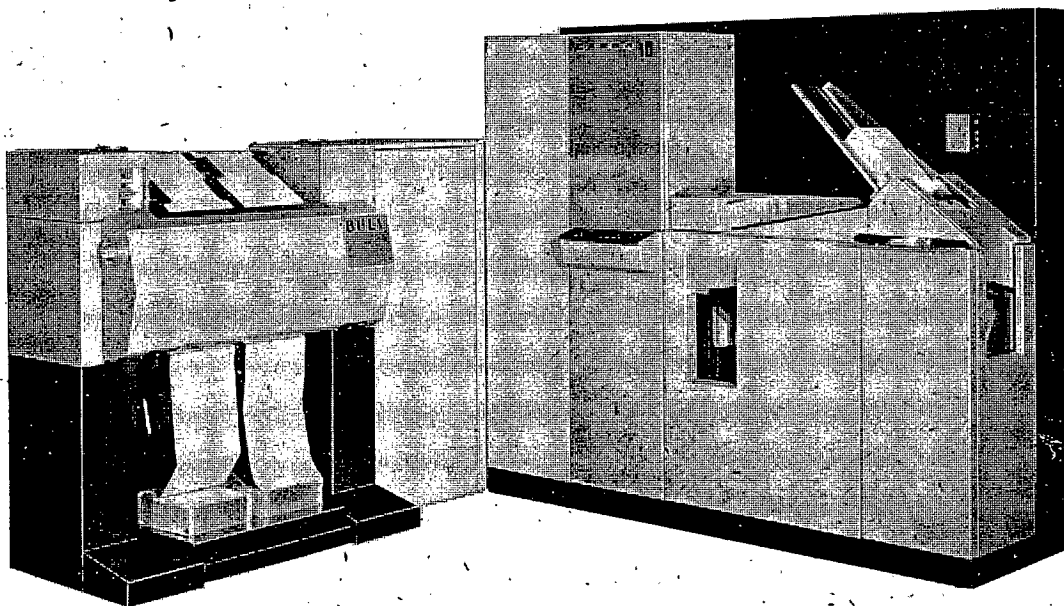
Zij die hiervoor belangstelling hebben, bij voorkeur in de leeftijdsgroep van 30 tot 40 jaar, kunnen zich vertrouwelijk richten tot de Directie der bank,
Herengracht 548
te Amsterdam-C.

Een sollicitatie heeft echter alleen zin, wanneer betrokkene werkelijk aan hoge eisen voldoet.

BULL de complete **GAMMA 10** computer voor alle middelgrote bedrijven

- bijzonder kleine opstellingsruimte ● ogenblikkelijk te installeren en in gebruik te nemen (geen air-conditioning) ● alle bewerkingsfasen - lezen, ponsen, rekenen en schrijven - hebben gelijktijdig plaats en zijn gecontroleerd
- volledig geregistreerd programma (geen schakelborden) ● kortste en eenvoudigste instructies ter wereld ● optimale verhouding kosten/prestaties (kosten verwerking loonadministratie bijv. circa 1/3 van vroeger)
- programma's en papier snel en eenvoudig te verwisselen ● gelijktijdig afdrukken in normaal en C.M.C. 7-schrift ● mogelijkheid koppeling documentenlezer voor formulieren met C.M.C. 7-schrift ● desgewenst ponsbandinvoer ● mogelijkheid bijponsen in oorspronkelijke kaarten.

Bull BULL DIENT DE VOORUITGANG

BULL NEDERLAND, VLIEGTUIJSTRAAT 26, AMSTERDAM-W., TEL. (020) 18 65 55

UNIVAC-systemen zijn er voor iedere onderneming. Kleine, middelgrote en grote elektronische computers voor administratieve en technisch/wetenschappelijke toepassingen.

Deskundige gebruiksadviezen geeft:

UNIVAC, Overtoom 263-271, Amsterdam, tel. (020) 12 97 65

UNIVAC
DIVISION OF REMINGTON RAND N.V.

---

koninklijke nederlandse gist- en spiritusfabriek n.v. - delft

Bij de afdeling Marketing van het hoofdbedrijf van ons concern te Delft kan een

ervaren marktonderzoeker

bij voorkeur academisch gevormd, in dienst treden.

- Hij moet in staat zijn zelfstandig internationaal, industrieel marktonderzoek te verrichten voor de produkten van de onderneming, die overwegend in het buitenland afzet vinden.
- Een systematische, analytische benadering van de commerciële problematiek wordt als een eerste vereiste gezien.
- In verband met de aard van de produkten verdient enige belangstelling-en feeling voor chemische en chemisch technische zaken aanbeveling.

Belangstellenden, die niet ouder zijn dan 40 jaar, nodigen wij gaarne uit zich schriftelijk in verbinding te stellen met onze afdeling Personeelszaken, Wateringseweg 1 te Delft. Vermelding van ons kenmerk 239/AE in de brief stellen wij op prijs.

Het productieprogramma van het concern omvat o.m. gist, anti-biotica, industriële enzym-preparaten, biochemische produkten, weekmakers en alcohol. De onderneming heeft bedrijven in Nederland, België, Engeland, Duitsland, Portugal, Egypte, Angola en Peru.

